

ANTONIO
ZAVALA

AMODIOZKO PENAK
BERTSO BERRIETAN

**AMODIOZKO PENAK
BERTSO BERRIETAN**

AUSPOA LIBURUTEGIA

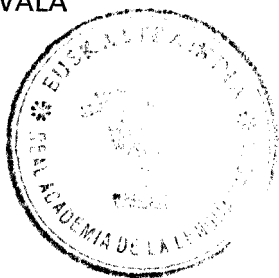
128

EDITORIAL AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Guipúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

4 ABR. 1978

AMODIOZKO PENAK BERTSO BERRIETAN

AUSPOA LIBURUTEGIA

1976

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Guipúzcoa)
Inprimatzalle: IZARRA - Polígono 36 - Usúrbil (Guip
Depósito Legal S. S. 742/76
I S B N 84 - 7158 - 028 - 4
Diciembre - 1976

ARKIBIDEA

Itzaurrea	9
Ill nai eta ezin ill	14
Ai au penaren andia	21
Arantza zorrotza	26
Amorez eria	33
Bertso berriak. Jaungoikoaren argitasun bat ...	43
Ai, ori begi ederra	50
Izar eder bat	53
Amoriyuari	63
Dolore garratzak	67
«Maite zaitut, dama». Enteraturik bertso aietaz galaiari errespuesta	71
Beltzerana	76
Maintoni	81
Nere maiteari	85
Gazte-gaztetan jarriak dama bati	88
Mirabe bati	91
Bertso berriak. «Nere maite polita Donostiyan dago»	95
«Bat maite nuen eta...»	101
«Gogoz asirik egun batian...»	105
Maritxo	107
Zugana, goizeko izarra!	109
Bertso berriak. «Soldadu joan bear det...» ...	113
Bertso berriak. «Ezkontzeko asita au buruzpi- dea...»	125
Bertso berriak. «Gorroto gabe bizi gaitezen...»	133

ITZAURREA

Azken bolara onetan, Bilintxen liburua prestatzen jardun naiz. Aurten dira, bada, eun urte ura illik. Len ere bagenduan aren bertso-liburua, *Auspoa*'ren 12'garrenean argitaratua. Bañan arrezkeroztik argibide berriak-eta agertu dira eta lengo ura berritu bearrean zegoan.

Langintz orretan ari nintzala, beste zer egin bat ere agertu da ordea, denbora berean egin bearra.

Nere artxiboan, egillearen izenik gabeko amodiozko bertso-mordoska ederra dago.

Batzuek, Bidasoa'z arunzkoak dira. Edozeñek daki, ango euskaldunak amodiozko bertsoak oso gogozkoak izan dituztela eta oietatik ugartasun aundia dutela. Bañan oiek danak alde bat uzten ditugu orain.

Beste batzuek, berriz, Bidasoa'z onuzkoak dira. Geienak, Gipuzkoa aldekoak. Ta, esan bezela, egillearen izenik gabeak.

Oien aurrean, galdera bat bururatzen ziztaigun: Ez al da oietan Bilintxenik izango?

Galdera orri erantzuna ematearren, bertso oiek danak arretaz aztertu ditugu, Bilintxen joskera-edo ba ote zuten. Ta aztertu ez-ezik, denbora berean moldiztegirako prestatu ere bai. Ez baita lan ori bezelakorik, bertsoen mami eta muñaz jabetzeko.

Azterketa eta prestaketa oietatik atera deguna auxe da: Bitan-edo, dudan gelditu gera. Baditeke Bilintxen bertsoak izatea; bañan ez izatea ere bai. Orregatik, ez gera ausartu aren bertsoetan ezartzen.

Bañan beste zerbait ere atera degu: liburu bat osatzea eta prestatzea. Ta, orretara ezker, moldiztegitara gabe edukitzea pena litzake noski eta bialdu egin degu, irakurleak lenbailen eskue-taratu eta irakur al dezan.

Bilintxen eungarren eriotz-urtea ere, egokiera polita da, guk uste, olako liburu bat argitara azaltzeko.

Liburu onek gauza bat erakutsiko du: Bilintx etzala bakarra amodiozko bertsoak paratzen. Lagunak ere bazituala. Ori lendik ere bagenekian, Iztueta, Ramon Artola, Iparragirre eta beste zenbaitek olakorik ere badute eta.

Gaztelu bertsolariak ere badu olako sail bat: Errenteri'ko Juan eta Pello Zabaleta anaiak ere badute; eta Alzo'ko Imaz'ek ere bai. (*)

(*) Ikus: *Auspoa*, 61, 63-64 eta 68-69-70.

Bertso mota asko dago liburu onetan: badira Bilintxen denborakoak, bai lenagokoak eta bai geroagokoak ere; badira Donosti'ko kalekoak eta bai mendi-mendikoak ere.

Izenburua, *Amodiozko penak bertso berrietan* ipiñi diogu. Orrek adierazpen bat bearra du noski.

Lenengo, nundik artua dan. *Markesaren alaba*'ren bigarren bertsoaren asiera da. Oso ego-kia iduritu zaigu liburu onek zer dakarren adierazteko, eta orregatik bataiatu degu orrela.

Izan ere, *amodiozko penak* dira liburu onetan geien-bat aitatzen diranak. Amodioak pozak ere izango ditu noski. Bañan, agidanean, oiek ez dute euskal bertsolaria bertso gintzara bultzatu. Olakoetan, ixilik gelditu da. Penak, berriz, barrenan ezin gorde, lertu eta kanpora azaldu ditu.

Ta *bertso berrietan* azaldu ere. *Bertso Berriak* izan da gure bertso-paperen betiko izenburua, euskal bertsoak egiteko eskola bat eta gure bertso gintzaren biderik zabalena eta ugariena. Eta *amodiozko penak* ere bide ortatik ixuri ditu euskal bertsolariak.

Beste oarpen bat. Amodiozko bertsoetan bi mota dira: bata, bertsolariak bere sentimentuak jaulkitzen dituean; barrena ustutzen duanean. *Lirika*, alegia. Bestea, bertsolariak amodioari buruz zer bait kontatzen duanean; besteri gertatua alegia.

Bilintxek, adibidez, bere sentimentuak adierazten ditu *Juramentuba*, *Kontzezirentzat*, *Ja-jai* eta *olakoetan*; bañan zerbait kontatu egiten du *Juana Bixenta Olabe* bertsoetan.

Markesaren alaba'ren bertsoetan ere, ez ditu egilleak bere sentimentuak esaten; gertakizun baten berri ematen digu.

Liburu onetarako, lenengo motakoak bakarrik artu dira; besteak, beste aldi baterako utzi ditugu.

Zenbait aldiz, naiz-ta lenengo motakoak izan, bertso bakarra iritxi da gure eskuetaraño. Olakoak ere, oraingoz beintzat, alde batera utzi ditugu. Oraindik ere, denborarekin, sail osoa agertu diteke eta.

Ogei bat doñu baditu liburu onek. Oietatik batzuk, antziñako kantutegietatik artuak ditugu. Nundik eta abar, bear diran txetasun guziak alegia, aldi bakoitzean emango dira. Beste batzuk, berriz, geok erriaren aotik magnetofonoz jasoak dira. Oiek zein diran ere, aldi bakoitzean esango da. Magnetofonotik entzun eta solfeoz papereratzeko lana, Manuel Yaben jaunak egin du.

Azalean, neska-mutil bi agertzen dira. Ez da ori gaur goizeko argazkia. Orrela obeki dagokio liburu oni. Guk pentsatzen degunez, orain irurogei urteko zaarra izango da. *Tarjeta postal* bat da berez, eta azpian onela dio: 161. - *San Sebastián. Tipos Vascos*. Donosti inguruko neska-mutillak, beraz. Gure mende etzegoan argazki ori, eta

Donosti'ko Fermin Leizaola'ren artxibotik eskuetaratu degu. Milla esker gure adiskide on orri.

Ta, bukatzeko, auxe esan nai genduke: liburu au prestatzerakoan, makiña bat aldiz bururatu zaigula Xalbadorrek bere bertso batean diona:

amodioan deus etzuela
aldatu mende berriak...

ILL NAI ETA EZIN ILL

Amar bertso auek, or goiko izenburu orrekin, askotan argitaratu izan dira; bañan danetan argitaraldirik zaarrena, Tolosa'ko Manuel Urreta zanak eman zigun bertso-paper bat degu.

Bertso-paper orrek ez du moldiztegiaren izenik; ez-eta argitaratu zan urterik ere. Ala ere, eskuratu ditugun argitaraldi guzietan zaarrena dala ez da zer duda egin; paperaren eta letraren itxurak salatzen du ori garbi asko.

Bertso auek beste zenbat alditan argitaratu diran, gero adieraziko degu.

Lenengo bertsoak urtea eta eguna esaten dizkigu:

Milla ta zortzi eun
zortzigarren urtean,
Apirillako illaren
ogeigarrenean...

Bertso-sail aski zaarra degu, beraz, gure erriliteraturan.

Zortzigarren bertsoak dionez, bertsolariaren maitearen izenak zortzi letra ditu:

or dira arkituko
zure zortzi letratxo...

Zortzi letra zituan Kontzezi, Iztueta'ren maitearen izenak. Ain zuzen, ari jarri zizkion *Kontzezi* izeneko bertso ezagunak, eta letren aitame-na oietan ere bada:

Zure gauza polit bat oi det nerekin,
izkidaturik dago letra birekin,
C ta B dira...

Concepcion Bengoetxea baitzan Iztueta'ren maite ori. Iztueta'ren bertsoak ote ditugu, beraz, onoko aukerak?

Bañan Iztueta, bere Kontzezi orrekin, 1808. II.9'an ezkondu zan (1); eta bertso aukerak, len esan bezela, 1808.IV.20'an jarriak dira eta bi maitaleak artean ezkondu gabeak azaltzen zaizkigu. Ez dira, beraz, arenak izango.

J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* izeneko kanta-bilduman, bertso auen doña ematen zaigu. Bañan kanturakoa ez-ezik, pianorakoa ere bai. Guk kanturakoa bakarrik ar-tu degu onerako.

Ona, beraz, doña lenengo eta ondoren bertsoak:

---

(1) Jesus Elosegui: «Juan Ignacio de Iztueta Echeberria (1767-1845)», Editorial Auñamendi, San Sebastián, 1969, 143 orri-aldean.

1/ Milla ta zortzi eun
zortzigarren urtean,
Apirillako illaren
ogeigarrenean,
bertso bi paratzeko
beta deranean,
alegiña egingo det
gaurko egunean,
señale da nere ustez
oraingo legean.

2/ Biotza daukat triste,
alegratu ezin det,
motiboa zer deran
deklaratu nai det:
katibaturik nauka
dama polit batek,
ni atormentatzen nau
krueldade onek,
berak ez du kulparik,
esango det zeñek.

3/ Iru urte dirade
padezitzen derala,
eta ez da ogei egun
deklaratu naizela;
erantzun ziran bada
bear zan bezela:
nerea izango zala
nai banuen ala,
egiaz esan ziran
maite ninduela.

4/ Lenago joaten nitzan
etxe orretara,
nere begiak zutzaz
konsolatutzera;
etxekoak ez zekiten
begi oben sarrera,
bakarrik nere jornada
zala zu ikustera,
ai, Jesus, etorri da
guztiak galtzera!

5/ Gurasoak nai ez arren
gu biok nai badegu,
pena orren infernua
logratuko degu;
ainbeste gau tristetan
naiz ni desbelatu,
unio ditxoso au
dutelako galdu;
alperrik zure aitak
ezetz esango du.

6/ Amodioa zer dan
jakin nai duena,
emen parako diot
pintura bat ona:
lenago joko dute
zeru-goiak lurra
eta eroriko da
Norteko izarra,
itzaliko dan bañan
daukadan su-garra.

7/ Ill nai eta ezin ill,
agonia tristea,
zu zerala motibo,
urriki zaita.
Baña nola izango da
zuk kulpa izatea?
Fiña izan zirade
munduko legaan,
fortuna gabe jaio
ziñan mirabea.

8/ Enkargatzen zaitut ni
illtzen naizeneko,
nere biotz gaixoa
errejistratzeko;
or dira arkituko
zure zortzi letratxo,
orduan zera fiñaz
desengañatuko
ez dirazu geiago
falsoa deituko.

9/ Nere entierroa
bear dezu etorri,
enterratu ta gero
luto beltzez jantzi;
publikatu kalean
mundu guziari,
alargundu zerala
esan lagunari,
asko nai zeniola
difuntutxoari.

10/ Enkargatzen zaitut
ill ta gero ere,
arren, leialtadea
bear dirazu gorde:
egon al bazintezke
dibertitu gabe,
ez begira gizonari
urrutira ere.
Adios, nere maitea,
ondo bizi zaite.

Bertso-sail onek, erriaren gustokoa izaki nunbait eta

argitaraldi asko izan ditu. Gure eskuetaraño etorri diranak izendatuko ditugu orain. Bañan aldaketarik ez degu aitaturko, ez dute eta.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Donosti'ko Jose Manterola zanaren bertso-bilduman.

Bertso-papera, «Imp. de Vda. de B. Valverde - Irún», *Bodleian Library*, Oxford; eta bai Oiartzun'go Larraburu baserrian, eta Erretereri'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman ere.

Bertso-papera, «Rentería: Imp. Valverde», *Bodleian Library*, Oxford.

Bertso-papera, «Tip. de S. de Diego - Eibar», Inazio Ugartemendia, Bentzalaga, Alkiza.

Bertso-papera. «Oñate: M. Raldúa, impresor», Jertrudis Arrieta zana, Erretereri.

Bertso-papera, «Guernica. Imp. de Goitia y Compañía», Sebero Altube zana, Gernika.

Bertso-papera, «Guernica - Imp. Angel de Goitia», Erretereri'ko Makazaga moldiztegian.

Argia asterokoa, Donostia, 1934.XI.4.

* * *

Eskuz idatzita ere arkitu ditugu bertso aukerak:

Erretereri'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman, orri batean. Onerik aldaketarik ez du.

Jose Elizondo zanaren esku idatzietan, zortzi bertso: 2, 4, 5, 6, 8, 7, 9 eta 10. Aldaketak: 2/6: dama gazte batek; 4/3: nere begiok zutzaz; 5/1: Oriek nai ez arren; 5/2: biok nai badegu; 5/3: prenda oien enpeñua; 5/5-10: falta; 6/1-4: falta; 6/7: eta aldatuko da; 6/9: itzali dedin baño len; 7/1: il nai ta ill eziñ; 7/4: erruki zaitia; 7/5: nola izan diteke; 7/6: zu kulpatutzia; 7/7: fiña izan bazera; 7/8: munduan legia; 7/9: fortunik gabe jaio; 8/1: Enkargatutzen dizut; 8/2: iltzen naizeneko; 8/5: bertan zortzi letratxo; 8/6: dituzu arkituko; 9/2: bear tzu etorri; 9/6: jende guziyari; 9/9: asko nai ziñolako; 10/1: Enkargatutzen dizut; 10/9: ariyo nere maite.

AI AU PENAREN ANDIA

Zortzi bertso auk, izenburu orrekin bera-
rekin, Jose Manterola zanaren bertso-bilduman
arkitu ditugu. Moldiztegiaren izenik gabeko ber-
tso-paper batean daude.

Tolosa'ko Fakundo Adurriaga'ren eta bere
anai Timoteo'ren bertso-bildumetan, bertso auk
ere arkitu ditugu. Ta batere aldaketarik ez dute.
Oker kopiatu edo gaizki ulertutako zearen bat
edo beste bakarrik; emen aitatzeko diña, ezer
ere ez beintzat.

J. A. Santesteban'en *Colección de Aires
Vascongados* bertso-bilduman, lenengo bertsoa
dago, doñuarekin batera. Doñu ori, oi bezela,
kanturako eta pianorako; guk kanturakoa baka-
rrik jartzen degu emen.

Doñu ori, musika dakitenak bereala oartu-
ko diranez, Elizanburu'ren *Ikusten duzu goizean*
bertsoena da. Mugaz beste aldeko doñua ote
degu, beraz? Ez da ola. L. Dassance jaunak Gu-

re Herria aldizkarian, 1973'eko irugarren eta seigarren zenbakietan erakutsi duanez, doñu orrek zaarragoko sustraiak ditu Gipuzkoa'n; karlisten lenengo gerrateko *Orra nun dan Urnieta* asten dan bertso-sailla doñu orretan kantatzen baitzan.

Ona, beraz, oi degunez, lenengo doñua ta ondoren bertsoak:

The image displays a musical score for the song 'Orra nun dan Urnieta'. The score is written on six staves, all in the key of D major (two sharps) and a 4/4 time signature. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, as well as rests. There are several double bar lines with repeat signs (||) interspersed throughout the piece, indicating specific sections or variations. The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, with some longer note values in the later staves.

1/ Ai au penaren andia,
neretzat txit illgarria!
Orain artu det berria
bestek eramán duela nere
maitetxo maitagarria;
baldin au bada egia,
ni naiz urrikigarria,
illunduko zait begia.

2/ Nere barrunpeko miña,
garratza eta samiña,
esango det zerk egiña:
ongi ezagutu bagetanik
dama eder baten griña,
amodioz aren billa
egin baitet alegiña,
bañan etzait irten piña.

3/ Maitatzen asi eta sarri
itza eman zidan garbi,
bañan biotza besteri;
illunpetako lana askotan
egunaz oi da ageri:
kontuan jarri naute ni
arkitutzen dala eri,
ez egondu balitz geldi.

4/ Aingeru gazte liraña,
leuna dezu txit mingaña,
ikasi det zure maña;
zañik urratu bage biotza
ezin partitu bigana;
izanagatik bikaña,
etzatozela nigana,
zatiturik latz mingaña.

5/ Gereixa bete gozoa
baldin bada erosoia,
izango du nork jasoia;
gerrian lotu arren arantza
zorrotz eta penosoia,
gañean maiz du zozoa,
arras gutiziosoia,
kenduko dio lausoia.

6/ Zozoak du moko latxa,
gereixan uzten du mantxa,
baldin ezpada minkatxa;
andidura bat azikorra txit
gerripean zaio altxa;
bañan dalako beratxa,
irausten da txit erraixa,
sendatuko zera aixa.

7/ Amodioak jotzean,
gozatutzeko pozean,
ezta otzik gorputzean;
zozo beltzaren kanta gozoa
naierara aditzean,
gauean eta goizean,
aren lumaz oroitzean,
miñik ez da biotzean.

8/ Zozo argal basotia,
aspaldi lumak jalkia,
gaztetanik da makia;
erru gaiztoko itxas-aizeak
ego-puntak ebakiak;
argatik dauka jarria
gereiz ondoan kabia;
ez dauka urrun jakia.

ARANTZA ZORROTZA

Bertso auetan, galaia ta dama alkarrekin mintzatzen dira. Galaia asten da, eta lenengo lau bertsoak bereak ditu. Urrena, damak bertso batez erantzuten dio, eta andik aurrera txandaka itzegiten dute, bakoitzak bertso bana kantatuaz.

J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* kanta-sortatik kopia tuak ditugu. Bertsoen egillearen izenik ez da esaten.

Doñuagatik, berriz, *Música de Aspiazu* esaten da, izenburuaren azpian.

Doñu ori, bilduma ortan oi danez, kanturako eta pianorako dago. Guk kanturakoa bakarrik agertuko degu liburu onetan.

Izenburua ere kanta-bilduma orretatik artua da, eta lenengo bertsoaren bigarren lerroa da berez.

Etxeberria ta Gimón'ek ere argitaratu zituzten bertso auek, beren *Ecos de Vasconia* kantutegian, 81 zenbakian. Izenburua berdín dauka, bañan doñuagatik onela dio: *Música de XXX*.

Beraz, Santesteban'ek *Aspiazu'rena* dala, eta onek egille ez-ezaguna duala... Ta biak doñu bera dute; pianorakoa bakarrik aldatzen.

Bertsoengatik, berriz, onela diote Etxeberria ta Gimon'ek: *Poesía de XXX*. Erriaren aotik jaso izango da, beraz.

Donosti'ko Diputazioko liburutegian, Bonaparte'ren paperetan, sail ontako lenengo bertsoa dago, eskuz idatzita; eta ondoren, urrengo sailaren 17'garrena, aldaketa bakarrarekin: 17/6: jartzen naiz ikara.

Jose Manterola zanaren bertso-bilduman ere arkitu ditugu amairu bertso auek, bañan batiere aldaketarik gabe.

Ernani'ko Ramon Apaolaza zanaren bertso-bilduman ere arkitu ditugu. Bañan onek dauzkan aldaketak, gero emango ditugu.

Ona, beraz, doñua aurretik eta bertsoak ondoren:

The image shows a musical score for a piece in 5/8 time, featuring four staves of music. The first staff is in treble clef, and the second, third, and fourth staves are in bass clef. The key signature has one flat (B-flat). The music consists of a series of chords and melodic lines. The fourth staff includes the markings *rit.* (ritardando) and *smorz.* (smorzando).

1/ Amodioa baida
arantza zorrotza,
zeñak zulatzen duen
portizki biotza,
eritu bagetanik
ez liteke goza,
beragandik sarritan
jaio oi dan poza.

2/ Naitasun geiegia
artzea iñori
zein gauza gaiztoa dan
proгатzen det ongi.
Atsekabez beterik
gau ta egun beti,
ezur uts biurturik
arkitutzen naiz ni.

3/ Nere maite polita,
zutzaz oroitzian,
odola pill pill dabill
nere biotzian,
kanpora irten nairik
alegin guzian;
min txar au bearko zait
sendatu iltzian. (1)

---

(1) Bertso onetan puntuak onela daude Santesteban'en kanta-sortan: *oroitzean, biotzean, guzian, iltzean*. Bañan, gure ustez beintzat, *ian* bukatu bear dute danak ere, eta orrela jarri ditugu.

- 4/ Itsuka nabil beti
konsuelo billa,
arkitzen zaidalako
biotza txit illa;
alperrik izango da
nere alegiña,
sendatu ez det uste
dadukaran miña.
- 5/ Ikusirik, galaia,
zure etsimena,
nere biotz gaixoak
artutzen du pena;
zu sendatzeko nerau
nintzake aurrena,
banekike seguru
menetan zaudena. (2)
- 6/ Biotzean jaio ta
jarririk begian,
nere amodioa
dago agidian;
egunaz bezelaixen
gauaren erdian,
neure maite-maitea,
zauzkat memorian.

---

(2) Santesteban'en kanta-sortan *zaudela* dio. Bañan *jakin* aditzak ala eskatzen baitu, eta punturako ere alaxe bear dualako, *zaudena* jarri degu.

7/ Galai gaztea, guztiz
leunki mintzo zera,
bañan bide anitz da
mitik biotzera;
sinistmenik ain erraz
ez noa artzera,
lore aurreratuak
oi datoz galtzera.

8/ Goiz datorren lorea
berez bada piña,
irme itxikitzeko
izango du griña;
txertu onetik gogoz
badator egiña,
aren alea ez da
izango samiña.

9/ Ale gozoak ere
eldu bagetanik
gogoz jan ta gaitz egin (3)
ikusten ditut nik;
dala erre, egosi,
orobat gordiñik,
alako janariak
ez dezake onik.

---

(3) Santesteban'en kanta-sortan: *gogoz jan eta gaitz egin.*

10/ Ez nuke idukiko
biotza ain triste,
naitasun eltzakea
baldin banizuke;
maitatzen zaiturala
badira lau urte,
zeurea ez nazula
ez dezu zer uste.

11/ Galai gaztea, ez da
zer esan geiago,
damu det ez jakiña
gauza au lenago;
atsekaberik asko
dezula igaro,
nere biotz gaixoa
penaturik dago.

12/ Dama, zuregan dago
nai dezuna egin,
nere gogoko berri
badakizu berdin;
ni penatuaz artzen (4)
badezu atsegin,
len-bait-len ta beingoan
obeko nazu ill.

---

(4) Santesteban'en kanta-sortan *oi penatuaz artzen* esaten da; guk uste, *ni penatuaz artzen* bear du eta orrela jarri degu.

13/ Ez det nai zu illtzerik,
ain gutxi penatu,
gogoratzea ere
litzake bekatu;
galaia, ez dezu zer
geiago nekatu,
zurea nazu betiko
nai banazu artu.

Ernani'ko Ramon Apaolaza zanaren bertso-bildumak amalau bertso ditu. Lenengoa ta bigarrenaren tartean beste bertso bat sartzen du: urrengo saillaren 12'garrena.

Gañontzean, beste aldaketa auek ditu: 2/3: zeñen gauza txarra dan; 4/1: itzulka nabill beti; 4/7: sendatzeik ez det uste; 7/3: bañan bide anitz du; 7/4: itzak biotzera; 10/7: zurea ez naizenik; 11/4: gauz ori lenago; 13/3: gogoratzea bera; 13/7: zurea naiz betiko.

Ta izenburua onelaxe du: *Arantza zorrotza (Indalezio Bizkarrondo, Bilintx)*. Bañan bertsoen atzetik onelaxe dio: *Adimena: Esan det Bilintx'enak dirala, baña ez nago zindo. Guztiz antzinekoak dirala bai.*

AMOREZ ERIA

Bertso-sail onek badu zer ikusirik aurreko saillarekin: aren 2 eta 3'garren bertsoak eta onen 13 eta 16'garrenak, berdiñak dira.

Bi sail auetan zaarrena zein dan, alegia zeñek zeñi kopiatu dion, ez dakigu. Aurrekoa emen argitaratzeko prestatu ondoren bigarren-go au prestatzen asi giñanean, orduan oartu giñan bi sail auen artean berdintasun oiek zirala.

Bearbada, bi saillak egille batenak izango dira. Bañan, ez an eta ez emen, ez da iñoren ize-nik ageri.

Aurrekoan bezela, ontan ere galaia asten da izketan. Lau bertso kantatzen ditu. Bosgarrenean, damak erantzuten dio, eta andik aurrera biak txandaka mintzatzen dira, bakoitzak bertso bana esanaz.

Bertso-sail au bost tokitan arkitu degu, eta bostetan bertsoak berdin daude, batere aldaketarik gabe. Toki oiek:

J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* kanta-bilduman. Ontan bi aldiz dator: lenengo, doñua ta emeretzi bertso; urrena, beste doñu bat eta bost bertso: 1, 12, 17, 16 eta 19'garrena. Bietan, doñua katurako eta pianorako; guk, oi degunez, katurakoak bakarrik jarriko ditugu emen. Lendabizikoan, doñua zeñena dan ez da esaten, erriaren aotik jaso izango zan-da. Bigarrengoan, berriz, onela esaten da: *Por J. A. Santesteban*. Jaun onek egiña izango da, beraz.

Bigarren doñu onek oar bat bear du; bertso bakoitzaren bosgarren lerroa bi aldiz kantatzen dala; doñuak ala eskatzen du.

Etxeberria ta Gimon'ek ere argitaratu zituzten bertso auek beren *Ecos de Vasconia* kantutegian, 68 zenbakian. Esan bezela, bertsoak batera aldaketarik gabe, eta doñua, katurakoa, Santesteban'en lenengoa, pianorako beste *armozazio* bat ezarririk.

Donosti'ko Jose Manterola zanaren bertso-bilduman ere badago sail au; moldiztegi-izenik gabeko bertso-paper bat da.

Donosti'ko Baroja moldiztegian ere eskuratu genduan sail au; an ere moldiztegiaren izenik gabeko bertso-papera.

Ta eskuz idatzitako Tolosa'ko Fakundo Adurriaga *Besamotza* zanaren bertso-bilduman ere an dago bertso-sail au.

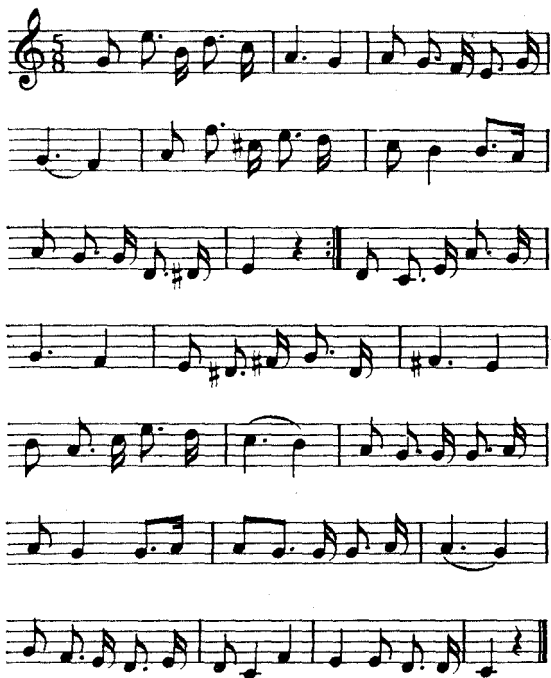
Beste guziak izenburua berdin dute: or

goien jarri deguna. Adurriaga onek pixka bat aldatzen du; onela dio: *Amoriozko eria*.

Ona, besterik gabe, Santesteban'en bi doñuak eta ondoren bertsoak:

The image shows a musical score for a song in 5/8 time, consisting of six staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody is written in a simple, folk-like style. The second staff continues the melody with some rhythmic variation. The third staff features a first ending, indicated by a bracket and the number '1.' above the staff. The fourth staff features a second ending, indicated by a bracket and the number '2.' above the staff. The fifth and sixth staves continue the melody, with the sixth staff ending with a double bar line and repeat dots. The overall style is that of a traditional folk song.

1/ Amorez eri nago
aspaldi onetan,
zuregatik, maitea,
gau ta egun penetan;
arki nezake poza,
badakit nik zertan:
sendatuko nitzake
zure besoetan.

2/ Ez badezu sinisten
esan dizudana,
denboraz izango da
lutuko eguna;
ala ere egin bedi
zedorrek nai dezuna,
ni illagatik ere
izazu osasuna.

3/ Ala erabakirik
badaukat, maitea,
ez dit pena ematen
mundua uzteak;
andiagoak dizkit
urratzen esteak:
bestek gozatu bear
zure birtuteak.

4/ Arentzat dulzia ta
neretzat samiña,
besteren eskuetan
nere atsegiña;
beti agertuko zait
zure imajiña,
beste munduan ere
emango dit miña.

5/ Ai, nere amantea,
nola da posible
bizi al nitekela
zu amatu gabe?
Tori nere biotza (1),
egin zaitez jabe,
ni naizela medio
ilko ez zerade.

6/ O zure mingain ezti,
ezpain gorri fiñak!
Itz batekin sendatzen
dizkidatzun miñak!
Amodio onean
badira ordañak,
entregatzen dizkizut
biotz ta entrañak.

7/ Gustoz artuko det nik
zure faborea,
izanagatik ere
amore lorea;
eduki bear nazu
barrenen gordea,
begira ez zaitezen
mudatu ordea.

---

(1) Bertso-paperak: *Ori nere biotza*.

8/ Ez dezazula artu
bildurrik, maitea,
ezin uka nezake
nere suertea;
zurekin lotzen nauen
amore-katea
ezin ausi liteke,
ain dago fuertea.

9/ Egia esateko
egon naiz kezketan,
para ote zenduan
biotza bestetan;
zeloak utzi eta
begi itxuetan
entregatzen naiz oso
zure eskuetan.

10/ Aditzen det, maitea,
nai didazula esan
bakarrik nai dezula
zuk nerea izan;
ala zaduzkat bada
biotzeko gelan,
ez du bestek lekurik
izango sekulan.

11/ Ez degu ofenditzen
ustez Jaungoikoa,
garbia degulako
guk amodioa;
deseo deguna da
bion unioa,
Eliz Ama Santaren
matrimonioa.

12/ Biotz baten lekuan
milla banituke,
guztiyak zuretzako
izango lirake;
baña millaren lekuan
bat besterik ez det,
artu zazu, maitea,
bat au milla bider.

13/ Naitasuna geiegi
artzea iñori
zer gauza gaiztoa dan
probatzen det ongi;
atsekabez beteta
gau ta egun beti,
ezur uts biurturik
arkitutzen naiz ni.

14/ Penarik andiena
da mundu onetan
azkeneko laztana
artzeko denboran;
estutzen da biotza,
itza faltatzen da,
ezin aterarikan
barrendik kanpora.

15/ Ez da mundu onetan
neretzat gustorik,
baldin bizi biar badet
urruti zugandik;
egunaz esnaturik,
gauaz ametsetan,
beti beti oi nago
zugatik penetan.

16/ Nere maite polita,
zutzaz oroitzian,
odola pill pill dabil
nere biotzian,
kanpora irten nairik
alegin guzian;
miñ txar au bearko zait
sendatu iltzian (2).

---

(2) Len esan bezela, bertso au eta aurreko sailla-
ren irugarrena berdiñak dira. Ta ontan puntuak an
bezela daude; berdindu egin ditugu.

17/ Berotasun gozo bat
zañetik zañera
nere gorputz guztian,
maitea, sentitzen da;
gustoaren pasioz
sartzen zait ikara,
itzikan ere ezin
asmatu dedala.

18/ Eduki dezazuke
ongi sinistua,
zeruak naukala ni
zuretzat artua;
ez nazu ikusiko
iñoiz mudatua,
ala egiten dizut
gaur juramentua.

19/ Adios, nere maitea,
sekulan betiko,
ezkonduko zerade
ni natorreneko.
Maiteak erantzun dit
pena andi batekin:
Ez naiz ni ezkonduko
ez bada zurekin!

BERTSO BERRIAK

«JAUNGOIKOAREN ARGITASUN BAT...»

Sail onek amasei bertso ditu. Lenengo zorzietan galaiak damari itzegiten dio; beste zorzietan, berriz, damak galaiari.

Bonaparte'ren bilduman dagoan bertso-paper batetik ditugu. Gaur egunean, bertso-bilduma ori Chicago'ko *New Library*'n dago, eta andik onera mikrofilmez bialdu ziguten.

Egillearen izenik ez da paperean esaten.

Moldiztegiarena, berriz, bertsoen atzetik dator, era onetan: *Tolosa Imprenta de la Viuda de Mendizabal*.

Oi danez, paperak *Verso Berriac* beste izenbururik ez du. Bigarrena, geok jarria da, lenengo bertsoetik artuta.

1/ Jaungoikoaren argitasun bat
allegatu da nigana,
Bera obeto serbitutzeko
orain biraldu dirana:
matrimonioko estadia
dedala komeni dana;
mandatu egiten asmatzen badet
asi beat batengana.

2/ Zeruko Aita, premi onetan
arren lagundu nazazu,
gauza onikan ezin dezaket
desanparatzen banazu;
neri komeni zatadan on bat
errebelatu zadazu,
bizitza ona egiten dala
biok serbitutzeko Zu.

3/ Ni pretensio onekin nator,
adi nazazu, fulana:
esposatzako deseaturik
beartutzen naiz zugana;
mingañarekin esaten dizut
biotzez nai dizudana,
kariño dana daukat zugana
Jaun Zerukoak emana.

4/ Komeni bada nere denbora
zurekin pasa nai nuke,
nere biotzak beste gauzaren
deseorik eztaduke;
modu ortako kariñorikan
nigana zuk bazenduke,
zorioneko ezkontza ori
sarri egingo genduke

5/ Opinio ta borondateak
danak daruzkat zuretzat,
mundu guzia baño naiago
baldin baziña neretzat;
esposaturik jartzen bagera
orain biok alkarrentzat,
bizimodua ona pasako
degula iduritzen zat.

6/ Prenda maitea, nere gogotan
entero zaude sarturik,
zureganako amorioan
daukat biotza urturik;
konsueloak zurekin ditut
pena guziak azturik,
ainbesteraño arkitutzen naiz
zuzaz enamoraturik.

7/ Zu eskojitzen zaitut neretzat
beste guzien artean,
alkar ondotxo estimatuaz
bizitutzeko pakean;
matrimonioz junta gaitezen
unio santu batean,
San Jose ta Ama Santisimaren
moduan izan gaitean.

8/ Erregu oiek entzun itzatzu
Jaungoikoaren amorez,
ni bakarrikan ez utzi, arren,
penakin eta dolorez;
errespuesta eman zadazu
al bada sarri faborez,
nik ere pronto jakin nai nuke
konforme zauden edo ez.

9/ Mandatu oiek dauzkat, fulano,
gustoz errezibiturik,
nerau nengoen zuri esan nai
ta ezin atrebiturik;
naiago nuke zedorrek baño
bageunde erremediturik,
nere biotza saltoka dabill
pozez ezin gelditurik.

10/ Zer pasatzen dan gurasoi
coradiet irakurri, (*sic*)
errespuesta ematerako
jakin nai nik aien berri;
ari dira ni aurrerazitzen,
guziok ondo etorri,
orañ zer moduz arkitzen naizen
esango dizut zedorri.

11/ Gogoko berri agertutzea
zuri da egokiago,
kontentu eta pozen erdian
zoraturikan ni nago;
amorioa zuk neri baño
nik zuri dizut geiago,
emen nago ni zureganako
biar baño gaur naiago.

12/ Borondatea zuk daukazula
nereganako zerekin,
eskasagoa zureganako
ezta egongo nerekin;
kariñoaren falta aundirik
ezta izango gurekin,
Jaunak digula fortuna on bat
bizitzeko alkarrekin.

13/ Esperientziak daruzkanari
eztago erakusterik,
mundu onetan eztadukagu
tentazioak besterik;
nere partetik ez det pentsatzen
lan au geroko uzterik,
obeko degu erremeditu
leen baño len gazterik.

14/ Besteren ona ezin sufrituz
asko dauzkagu begira,
deabrua baño okerragoko
inbusteroak badira;
testimonio falso ta tatxak
zabaltzen mundu guztira,
amistadeak galdu artean
sosegatutzen eztira.

15/ Nere amante biotzekoa,
bear nazu sinistatu,
nere gogoan zer pasatzen dan
orra nik manifestatu; (1)
etorri zaitez itz egitera
noizko ta nola prestatu,
gurasoakin batean oiek
bear ditugu tratatu.

---

(1) Bertso-paperak: *orra ni manifestatu.*

16/ Eliza Ama Santa gureak
agintzen duan moduan,
logratzen degu esposatzea
zeña deseo genduan;
Jesus maiteak bendizioaz
bete gaitzala orduan,
Bera serbitzen bizitza ona
egin dezagun munduan.

AI, ORI BEGI EDERRA

Ai ori begi ederra asten dan kanta ezagutzen ez duanik, iñor gutxi izango da, guk uste, Euskalerrian.

Guk dakigularik, J. A. Santesteban'ek argitaratu zuan lenengoz, bere *Colección de Aires Vascongados* izeneko kanta-bilduman.

Oi zuan bezela, kanturakoa ez-ezik, piano-rako doñua ere badu; guk, ordea, kanturakoa bakarrik argitaratuko degu emen.

Bañan bertso bakarra agertu zuan Santesteban'ek, eta ez det uste besterik iñon azaldu danik.

Orain, ordea, Chaho'k osatu eta gaur Telesforo Monzon-Olaso'k gordetzen duan bertso-bilduman, iru bertso arkitu ditut. Oietatik lenengoa, Santesteban'ek dakarkiana, aldaketa bakarrarekin: Chaho'k *orkatilla* esaten du; Santesteban'ek, *txorkatilla*. Beste biak ez ezagunak dira; bañan lerro guziak ez dira ongi irakurtzen.

Al degun arretarik aundienaz kopiatu ditugu;
bañan ala ere akatsen bat edo beste izango da.

Orra, beraz, lenengo Santesteban'en doñua
eta ondoren iru bertsoak:

- 1/ Ai, ori begi ederra,
iruritzen zait eperra,
gauza oberikan zer da?
Ointxo polita, zapata eder,
txorkatilla guztiz fiña,
jantzi ederki egiña,
telia modako fiña,
ai neretzako baziña!

2/ Adiskide bat banuen,
alkar maitatzen genduen,
orra ze amorio nuen;
zoragarritzko dama eder bat
adiskide banuen;
bi aizpetati altuen,
zarrena beretasuben, (*sic*)
tratuba galdu etzuen.

3/ Indazu bada neroni
zure eskutxo eder ori,
torneadua dirudi.
Naiz aserratu estutu biok
zartxuba naiz da neroni;
askok diyo bada begi
arpegi txuri eder orri;
Konzepziua diruri.

IZAR EDER BAT

Antziñako bertsoak izango dira iñondik ere onoko auek, eta askotan kantatu izan diranak.

Bi iturritatik ditugu: bata, liburuak; bestea, erriaren aoa.

Liburuetan, bertso auen argitaraldirik zaarrena, J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* izeneko kanta-bilduman egongo da. Ontan, lau bertso eta doña arkitu ditugu. Doña, beti bezela, kanturako eta pianorako; kanturakoa bakarrik jarriko degu emen.

Kanta-bilduma orretan, izenburua or goien jarri degun bezela dago.

Serafin Baroja'ren *Pudente* izeneko euskal operan ere agertu zan doña ori; bañan, oker ez bagaude, Santesteban'ek dakarren ori bera da.

Ona, beraz, doña lenengo eta ondoren bertsoak, Santesteban'en kanta-sortan dauden bezela:

Izar eder bat daukat gogoan
biotzeraño sarturik;
berak ere amodioa
firmea dauka arturik,
ez det deseoa beste Indiarik
banekake lograturik.

Enpeño aundirik ez dezu bear
bada nerau logratzeko
zerorri bezain deseoz nago
ni zurekin mintzatzeko
Birjiña Ama det bitarteko
biok alkarganatzeko.

Ni engañatzen txit erraza naiz,
memoria det auzoan;
ea, ea, jarri nazazu
satisfazio osoan;
nere biotzak zugana nai du,
artu nazazu besoan.

Gure dotrinak esaten digu
zeruan dala atsegin,
nere barrengo sentimentua
klaro nai dizut itzegin:
ni zurekin zeruan nago
naiz besterekin utsegin.

Beste onoko auek, Santesteban'eri kopiatu
dizkiote lau bertso oiek: Donosti'ko Jose Man-
terola zanaren bertso-bilduma; *Euskal-Erria* al-
dizkaria, IX, 1883; Tolosa'ko Fakundo Adurria-
ga *Besamotza* zanaren bertso-bilduma.

* * *

Amodioa izenburua dutela, lau bertso ager-
tu izan dira Bidasoa'z arunzko kanta-sortetan:
Kantuz, *Charamela*, eta *Kantu kanta kantore*

kantutegietan, bertsoak bakarrik; *Mariya* eta bigarrenko *Kantuz* kantutegietan, berriz, bertsoak eta doñua.

Ona, beraz, doñua lenengo eta bertsoak ondoren, kanta-sorta oietan dauden bezela:

Amodioa zoin den zoroa
 mundu guziak badaki.
 Nik maiteño bat izaki eta
 beste batek eramaki...
 Jainko maiteak gerta dezala
 enekin baino hobeki!

Azken bestetan egin nituen
izarraren ezagutzak;
denen artean ageri ziren
haren begi urdin-beltzak;
irri pollit bat egin baitzautan
piztu zauztan esperantzak.

Geroztik ere mintzatu gira,
eia nahi ninduenetz...
Harek bietan baietz erranik,
pentsa kontentu nintzanetz!
Ez nuen uste haren agintza
betea zela gezurrez.

Orai bihotza urtua daukat
gatza urean bezala.
Izar onaren argien ordain
izigarriko itzala!
Ohoin tzar batek berriki joanik,
nola naiteke kontsola!

* * *

Orain askok galdetuko dutena auxe da noski: Zer ikusteko daukate alkarrekin Santesteban'en bertso ta doñuak, Bidasoa'z arunzko kanta-sortetan dauden oiekin?

Oiek biak alkarrekin lotuko dituana, erria izango da. Oiartzun'go Ugaldetxo'ko Larria baserriko Patxi Labandibar zanak bost bertso auek eman zizkidan:

Gure dotriñak erakusten du
zeruan dala atsegin,
biotz barrengo sentimentuak
klaro nai ditut itzegin:
ai, ni zurekin konten nintzake
naiz besterekin utsegin.

Izar eder bat agertutzen da
Santiyo goiko buruan,
ari begira egoten nazu
azaldutzen dan orduan,
nere bizia txantxa da baña
ai zer dolorez dijuan!

Arboletan den ederrena da
aritza edo pagua,
nik maitetxo bat bakarra izan ta
ark bestengana gogua,
Jaun Zerukuak, arren, diyola
niganako amoriyua!

Amoriyua txorua dala
mundu guziak badaki,
nik maitetxo bat bakarra izan ta
ura bestek eramaki,
ez nuke penik biziko balitz
nerekin baño obeki.

Amaika aldiz eduki nazu
aski gustora onduan,
ni bezelako ispillurikan
zuretzat etzan orduan,
zer estadutan arkitzen zeran
ez al dakazu goguan?

* * *

Irakurlea oartuko zanez, Patxi Labandibar orrek, eta orrek bezela oarretan jarriko ditugun beste batzuek, Santesteban'ek dakarren bertso bat kantatu du, eta Bidasoa'z arunzko kanta-sortetako beste bat ere bai.

Zer atera genezake ortik? Bitatik bat izango da, guk uste: bertso guziak sail batekoak dirala, eta liburuetan ori jakiteko bidea galdu eta erriak gorde duala; edo-ta, alderantziz, bi bertso-sail dirala berez, eta erriak biak nastu dituala.

Irakurleak erabaki bearko du zuzenena zer derizkion.

Tolosa'ko Jose Ariztimuño *Aitzol* zanaren bertso-bilduman, bertso auetatik lau arkitu ditugu: Etxebe-

rria'tar B.'ek, Elizondo'n, 1934.V.12'an, Amorena'tar
P.'ri jasoak. Onela diote:

Gure dotriñak erraten digu
zeruan dela atsegin,
zure barrengo sentimentuak
ongi nai nituzke itzegin,
ni zurekin konten nitzake
naiz bertzerekin utsegin.

Arboletan den ederrena da (1)
oian beltzean pagua,
itzak ederrak zintuen baña
bertzetan zure gogua,
Yaun Zerukoak bigur dezala
nigana amodiyua.

Ogei ta bortz aldiz egondu zera
gustora nere onduan,
zu bezelako ispillurikan
neretzat etzen orduan,
zer estadotan arkitzen ziñan
iduki zazu goguan.

Amodiyua zorua dela
mundu guziak badaki,
nik maiteño bat bakarra izan da
ura bertzek eramaki,
ez nuke pena bizi baledi
nerekin bañan obeki.

* * *

Ta Goizueta'ko Gabino Huizi'k, bertso oietako bi
onela eman zizkigun, doñu onekin:

---

(1) *Aitzol'en bilduman onela dago: Arboletan ede-
rrena da; den ori guk erantsia da, orrela bear duala-
koan.*

Izar eder bat ateratzen da
Santiyo goiko lepuan,
ari begira egoten nazu
agertutzen dan orduan,
nik maitetxo bat bakar izanda
arek bestea goguan.

Amodiyua zorua dala
mundu guziyak badaki,
nik maitetxo bat bakar izanda
ura bestek eramaki,
utsa litzake biziko balitz
nerekin baño obeki.

* * *

Azkuë'k baditu bertso auetatik batzuk, bere *Cancionero vasco'n*, 71 eta 415 zenbakietan, doñu banarekin; baita Aita Donosti'k ere, bere *Euskal Eres Sorta'n*, 109, 110 eta 123 zenbakietan.

Bestela ere geiegi luzatu gera eta ez ditugu doñu oiek emen ezarriko. Bañan nai duanak, badaki non dituan.

Len aitatu gabeko bertsorik ere badute ordea: Azkue'k, 415 zenbakian, Baztan'go Bozate'n, Graziosa Elejaurena'ren aotik jaso:

Izarretan den ederrena da,
oi! artizarra goizetan.
Mutil gaztea, edeik atea
lotsarik neskatiletan.
Amodioa goan zait eta
bizi naiz lazki penetan.

Eta Aita Donosti'k, 123 zenbakian, Azkain'en bildua:

Izarretan den ederrena da
arte-izarra goizetan.
Nik maitetño bat bakarra izan ta
ezin ikus arratsetan.
Gizon gaztiak ez luke bear
lotsarik andre gaztetan.

AMORIYUARI

Zortzi bertso auek, beren izenburuarekin, Donosti'ko Jose Manterola zanaren bertso-bilduman arkitu ditugu. Eskuz idatzita daude.

Egillearen izenik ez da esaten.

Irugarren bertsoa onela asten da:

Kalian topo egin da ziran
batian esan ariyo...

Asiera orrek Bilintxen bi bertso gogorazten ditu: *Pozex ta bildurrak* izeneko saillaren seigarrena. Onek bukaera au du:

kalian ikusita
esan dit ariyo.

Eta *Neskatxa bati mutill batek jarriak* izeneko saillaren amargarrena. Onela asten da:

Lengo egun batian,
ai, San Antoniyo!,
doi-doi egin zeniran
kalian ariyo...

Bilintxenak ote dira, beraz, bertso auek?
Ditekena da noski; bañan ezin seguru esan.

1/ Biotza daukat gaitzikan gabe
joan dan aspaldian eri,
sendatu ezin dalako kulpa
beti ematen dit neri;
itz erditxo bat aitatzen ezin
atrebitu naiz iñori,
eta aitortzen ez baldin badet
etzait kenduko miñ ori.

2/ Amoriyua daukatalako
maitetxo polit batentzat,
uste gabeen pensamentua
berarengana joaten zat;
aren igualik jaio izandu
danik iruritzen etzat,
berak nai balu betiko pozik
artuko nuke neretzat.

3/ Kalian topo eginda ziran
batian esan ariyo,
itz arrek zuen nere barrenen
sartu milla amoriyo;
geroztik ezin esan ainbeste
biotz neriak nai diyo,
sentimentu bat artzen det bestek
itzik egiten badiyo.

4/ Nik arengana dedan naitasun
edo amoriyo fiña,
alde batetik gozua da ta
bestetik berriz samiña;
nere barrenen arkitzen ditut
atsegiña eta miña,
indarrez ez naiz bi gauz oieri
aguantatutzeko diña.

5/ Biok izketan gauden denboran
alkarri begira farrez,
nere barrena irukitzen det
suspiriyoka negarrez;
bera izanik daukadan miña
senda lezakena errez,
au esatia atrebitutzen
ez naiz lotsaz da beldurrez.

6/ Ez det jaten da lorik egiten,
gau t'egun nago penetan,
neria izan artean ez naiz
jarriko nere onetan;
segitu bear badet aurrera
sufritzen modu onetan,
urte askorik bizirik ez det
pasako mundu onetan.

7/ Nik arganako naitasun fiña
iruki arren nerekin,
arrek ez dakit niganakorik
daukan edo ez berekin;
baldin baleuka ta biok bata
bestearen berri jakin,
laster giñake alkarren jabe
egingo Ines ta Joakin.

8/ Berak maitatzen ez baldin banau
sentimentuba artuta,
nere buruba arkituko det
penaz tristuran sartuta;
miñez jarririk zain, azal, ezur
utsetara biurtuta,
despeituko naiz sebo-kandela
bat bezelaxen urtuta.

DOLORE GARRATZAK

Sei bertso auk, Donosti'ko Jose Manterola zanaren bertso-bilduman arkitu ditugu.

Eskuz idatzita daude. Manterola'ren beraren letra baita, jaun orrek beste nonbait arkituko zituan eta andikan bere bildumara aldatu.

Len ere esan degunez, Manterola'ren bilduma ori, beraren azalean esaten danez, 1877 urtekoa da. Urte orretakoak edo lenagokoak, beraz, bertso auk.

Izenburua, or goien jarri deguna dute bilduma orretan ere. Ta orren azpian diona, «*Atala'ren soñuban*», zer doñutan kantatzen diran adierazteko izango da. Bañan guk beintzat ez dakigu zer doñu dan ori.

Beste bi tokitan ere arkituko ditugu bertso auk, bat ez beste danak. Toki oien berri bertsoen atzetik emango degu; baita bakoitzak dituan aldaketak ere.

1/ Galdu det neretzat uste nuben
tesoro prezioso fiña,
lengo denboran alkarrentzako
juramentubak egiña;
aztu nai nuke, bai ere kendu,
argana daukadan griña,
bañan munduban naizen artian
nerekin izango det miña.

2/ Nere barrena ain daukat triste
iya sartu naiz tisiko,
maite, zu gabe mundu onetan
ez naiz luzaro biziko;
ez det espero degunik alkar
biyok geiago ikusiko,
separatubak para gaituzte
gure denbora guziko. (1)

3/ Kariñu aien denbora jua zan,
orain bizi naiz penatzen,
amoriyua zuten begiyak
denak negarrez urtutzen;
separatubak egonakgatik
len aña zaitut amatzen,
gauba ta eguna pasatzen ditut
denak zuregan pentsatzen. (2)

---

(1) Jose Manterola'ren bilduman: *guren*.

(2) Jose Manterola'ren bilduman: *zuregat*.

4/ Gerra gogor bat egin digute,
ezin genduben garaitu;
zure parentel errukimentu
gabiak gaitu eritu;
alkarganatu nai gendubenak
fuerzan gaituzte partitu,
oraindañoko gure firmezak
bater'eztute serbitu.

5/ Remordimentu gabeko kruel
oiek baleude begira,
distingituko luteke biyotz
guriak daukan erida;
biyon bizitza egunetikan
egun laburtzen ari da,
ilko gerala jakinta ere
gutzaz kupitzen ez dira.

6/ Amar urtian tratatu degu
aingeru biren moduban,
ezin geiago liteken aña
alkar amatzen genduban;
egun feliz bi pasatzen larga
nai ez digute munduban,
maite, adiyos, alkar ikusi
biarko degu zeruban.

Len esan degun tokiaz gañera, beste bitan ere arki-
tu ditugu sail ontako zenbait bertso.

Jose Elizondo zanaren esku-idatzietan, 1, 2, 3, 5 ta 6'garrena daude, onoko aldaketa auekin: 1/4: juramentua egiña; 2/5: ez degu ere espero alkar; 2/7: separatuak jarri gaituzte; 3/6: len aña zaitut maitatzen; 3/8: beti zurekin pentsatzen; 5/4: birek daukaten erida; 5/5: bion biziak egunetikan; 5/6: egun laburtzen ai dira; 6/3: ezin geiago diteken ainbat; 6/4: alkar maitatzen genduban.

Jose Ariztimuño *Aitzol* zanaren bertso-bilduman ere, bost bertso oiek berak daude, 1935 urtean Donosti'ko Lizaso ta Aranguren'tar Andonik bialduak. Aldaketak: 1/4: juramentua egiña; 1/5: aztu nai nuke, baña ezin det; 1/8: nigan izango det miña; 2/1: Nere barroa ain dago triste; 2/5: ez degu ere espero alkar; 2/7: urrunduratu jarri gaituzte; 3/5: urrundurika egonagatik; 3/6: len aña zaitut maitatzen; 3/7: gaba t'eguna pasatzen zaizkit; 3/8: beti zugana pentsatzen; 5/4: birek daukaten erida; 5/5: bion biziak egunetika; 5/6: egun laburtzen ai dira; 6/3: ezin geiago diteken ainbat; 6/4: alkar maitatzen genduan; 6/5: egun doitsu bi pasatzen laga.

Ortaz gañera, izenburuaren azpian, 1865 ipintzen dute. Urtea, noski; bañan ez dute esaten ori nundikan dakiten edo nundik atera duten.

**«MAITE ZAITUT, DAMA»
ENTERATURIK BERTSO OIETZAZ
GALAIARI ERRESPUESTA**

Bertso auk. D. Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduman arkitu ditugu.

Bertso-paper bat da, onoko moldiztegi ontan argitaratua: «*San Sebastián.—Imp. de Pozo. Avenida de la Libertad, 8*».

Antziñako moldiztegia izan zan ori Donostia'n. Bigarren karlista gerrateko bertso-paper asko ere, etxe ortan inprentatu ziran. Bañan geroztik ez da etxe orren aitamenik. Orregatik, bertso-paper au ere ordukoxea izango da. Eun bat urte izango ditu, beraz.

Izenburua ez dauka guk jarri degun bezela; beste onela baizik, bere ortografia ta guzi:

MAITE SAITUT / DAMA ENTERATU-
TIC VERSO OYETZAS / GALAYARI
ERRESPUESTA.

Guk, beintzat, ez diogu orrela esan-nairik arkitzen. Or goien jarri degun bezela bear dualakoan gaude. Alegia, gero ere bertsoetan agertuko danez, *Maite zaitut, dama* izeneko bertsoeren batzuk galairen batek bere damari atereak zituan; eta dama, bertso oietzaz enteraturik, errespuesta ematen dio.

1/ Itzik esplikatu ote nezaken egin biar det saiua,
amoriozko belar eder bat
daukat barrenan jaiua;
aspaldi (y) ontan zureganako
dadukat amoriyua, (1)
emango dizut modu onian
nere kontestazyua.

2/ Konprenditzen det zure kariño
barrendik eziñ kenduba,
eta tristura ori kentzeko
egingo degu moduba;
au da neregana aspaldi ontan
desio dedan tratuba,
biotzetikan esaten dizut:
zutaz nago txoratuba.

---

(1) Bertso-paperak: *daukat*.

3/ Zertan artzen dituzu orrela
gauzak seriyo buruban?
Gora bera ikusitzeko (2)
etzera jaio orduban;
beste batentzat nitzala nunbait
zuk pentsatutzen zenduban,
sinista zazu nik eztet maite
zu besterikan munduban

4/ Al dan guztiya egin biazu
pena oriek uztia,
egiya klaro esaten dizut
eta konsola zaitia;
alaz moduban jarri dezazu
zure arpegi tristia,
ezin barrenan sufritu det nik
zu orrela ikustia.

5/ Zure tristura ori kentzeko
al dan guztiya egiñez,
ez al dakizu ari naizela
zu konformatu eziñez?
Konprenditu ezik zabiltzalako
zu're amoriyo fiñez,
postura orretan ikusitzian
neroni jartzen naiz miñez.

---

(2) Itzen bat edo zerbait falta da, guk uste, emen.

6/ Neregatikan pena aundiyak
ari zerala sufritzen,
nik zuri asko nai dizutanik
ez al zaizu iruritzen? (3)
Nere esanak fiñak dirala
konforme geldi zaitezen, (4)
egun ontxo bat señalatu ta
biyok esposa gaitezen.

7/ Pronto jarri gaitezen sartzeko
eleizarako atian,
penak sufritzen gaude onela
geronentzako kaltian;
matrimoniyo bat formaturik
Jaun-Goikoaren legian,
senar-emazte izan gaitezen
bizi geraden artian.

8/ Zenbait denbora onetan biyok
pasa degu asko pena,
barrendikako sentimentuba
amoriozkua dena;
itz sagradu au kunpli dezagun
biyok al degun lenena;
beti penetan egon gaberik,
ori da gauzik onena.

---

(3) Bertso-paperak: *iritzen.*

(4) Bertso-paperak: *konforme gelditu zaitezen.*

9/ Amoriozko itz fiñ abekiñ
konforme gelditu gera,
len duda asko bazeneukazun
orra guztiyak atera;
guazen lenbailen gure deseo
natural au kunplitzera,
munduban bizi naizen artian
nere gizona zu zera.

BELTZERANA

Kanta au bi aldiz argitaratu zuan J. A. Santesteban'ek bere *Colección de Aires vascongados* kanta-bilduman:

Lenengoan, *Beltzerana* izena, doñua eta bertso bakarra: saillaren lendabizikoa.

Bigarreanean, *Parerik gabea* izena, beste doñu bat eta saillaren irugarren bertsoa.

Bietan, bilduma orretan oi danez, doñuak katurako eta pianorako daude. Guk biak kopiatzen ditugu emen, bañan katurako bakarrik.

Etxeberria ta Gimón'ek ere argitaratu zuten kanta au beren *Ecos de Vasconia* kanta-bilduman, 38 zenbakian. Ta sei bertso dakarzkite; emen arkituko ditu irakurleak.

Doñua, berriz, katurakoa, Santesteban'en lenengoa da; ta pianorakoa berriz, beste berri bat, beste *armonizazio* bat alegia.

Santesteban'ek ez du iñoiz esaten doñua ta bertsoak nondik dituan. Etxeberria ta Gimón'ek, berriz, onela diote: *Música de XXX* eta *Poesía*

de XXX. Alegia, egille ez-ezaguna zutela eta erriaren aotik jasoak zirala.

Bertso auetan, neska ta mutilla mintzatzen dira.

1932'eko *Argia'ren Egutegia'n* eta *Errenteri'ko Bertsolariya* aldizkarian ere agertu ziran bertso auk. Badute zenbait aldaketa eta oien berri gero emango degu.

Orra, bada, bertso auk, aurretik Santesteban'en bi doñuak dirala:

1/ Beltzerana naizela
kalean diote;
ez naiz zuri ederra,
arrazoia dute.
Eder zuri galantak
pausoan amabi,
beltzeran graziosak
millaetatik bi.

- 2/ Beltxarana naizela
zuk neri esateko,
lenago zan denbora
erreparatzeko.
Beltxak eta zuriyak
mendiyan ardiyak,
zuk ere ez dituzu
bentaja guziyak.
- 3/ Beltxaran graziosa,
parerik gabia,
mundu guztiyak diyo
zerala neria.
Munduak jakin eta
zuk ez jakitia,
ondo egiten dezu
disimulatzia.
- 4/ Sarritan amoriyoz
dizut begiratzen,
en el ojo derecho
erreparatutzen.
Begi yak belt xak belt xak,
itz ori donoso,
ez dik mutillak bear
orren amoroso.

5/ Beltzerana naizela
esanagatikan,
parra egiten det nik
iñorengatikan.
Zuri tristea bañan
obe da beltxaran,
denen aurrez ibilli
niteke patxaran.

6/ Kalian nuanian
pauso ederrian,
asko jarritzen zaizkit
begira aurrian.
Orduan jiraturik
ni beste alderdira,
penaz bezela denak
gelditutzen dira.

1932'eko *Argia'ren Egutegia*'k, doñua ere argitaratu zuan; bañan, guk emen bezela, Santesteban'eri edo Etxeberria ta Gimón'eri kopiatuta. Baita ere 1, 5 ta 6'garren bertsoak. Aldaketa auekin ordea: 1/7: grazidun beltzeranak; 1/8: miletatikan bi; 5/5: zuri illuna baña; 5/7: danen aurrez niteke; 5/8: ibilli patxaran; 6/2: ibilka ederrian; 6/5: orduan itzulirik; 6/7: naigabeturik denak; 6/8: gelditzen oi dira. Aldaketa oietatik geienak, irakurlea oartuko zanez, euskera «garbitzearen» egiñak dira.

Errenteri'ko *Bertsolariya* aldizkariak, berriz, bere 30 zenbakian, 1932.IV.10'an, lau bertso dakarzki: 1, 2, 3 eta 4'garrena. Aldaketak: 2/8: bentaja oek guziyak; 4/7: ez det mutillak bear.

MAINTONI

Lau bertso auek, izenburu orrekin berarekin, J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* izeneko kanta-bildumatik artuak ditugu.

Bilduma orretan oi danez, doñua kanturako eta pianorako ematen zaigu. Guk kanturakoa bakarrik aldatu degu onera.

Laugarren bertsoan, *Oñate* eta *Aitzgorri* aiatzen dira. Ori, gure iritzirako, kopiatzallearen idazkera izango da, erriak *Oñati* eta *Aitzkorri* esaten baitu.

Bertso berean, laugarren eta zortzigarren leerroak berdiñak dira: *Neure amorea*. Ori ere ez da bertsolariarena izango; geroztikako akatsen bat baizik.

Etxeberria ta Gimón'ek ere argitaratu zituzten bertso auek beren *Ecos de Vasconia* kantutegian, 23 zenbakian: bertsoak, ezeren aldake-

tarik gabe; kanturako doñua, Santesteban'eri kopiatua; eta pianorako, beste *armonizazio* bat.

Santesteban'ek bere bilduma orretan, erri-doñuak jarri zituan, olakorik ezer esaten ez badu ere. Etxeberria ta Gimón'ek, berriz, onela adierazten digute gauza ori bera, kanta onen-gatik: *Música de XXX, Poesía de XXX*. Erriaren aotik jasoak zirala, beraz.

Ona, bada, doñua lenengo eta urrena bertsoak:

1/ Gabaz eta egunaz
zugana pentsatzen,
zure begiak naube
ni enamoratzen.
Atoz, atoz neugana,
Maintoni maitea,
nere konsueloa
da zu ikustea.

2/ Maintoni maitea,
zu ikusitzean,
zerbait nik aditzen det
nere biotzean.
Begi beltz ederrakin
kolorea fiña,
Maintoni, zure ondoan
zer da erregiña?

3/ Begiz begi jarririk,
kutuntxu maitea,
iruritu zitzaidan (1)
zerua ikustea.
Nere biotza dago
konsueloz betea,
izango zeralako
neure emaztea.

---

(1) Santesteban'ek eta Etxeberria ta Gimón'ek:
estzaidan; guk uste, *zitzaidan* bear du eta orrela jarri
degu.

4/ Nere biotza dago
txit negargarria,
ezin konsolaturik,
neure amorea.
Testigo izango zera,
Aitzgorri mendia,
Oñate'n gelditzen da
neure amorea.

NERE MAITEARI

Lau bertso auek, eta beren izenburua ere bai, J. A. Santesteban'en *Colección de Aires Vascongados* izeneko kanta-bildumatik artuak ditugu.

Doñaia, bilduma orretan oi danez, kanturako eta pianorako dago. Guk kanturakoa bakarrik aldatu degu liburu ontara.

The image shows a musical score for the song 'NERE MAITEARI'. It consists of five staves of music written in a single system. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 5/8. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, rests, and dynamic markings like 'p' (piano). The score concludes with a double bar line and repeat dots.

1/ Iñoiz ikusi dezu
Venus pintaturik?
Anitz ederragorik
nitzaz da azturik.
Bat daukat biotzaren
erdian sarturik;
ezin nonbra nezake,
nagoan ixillik. (1)

2/ Kalipso ta Eukaris
ninfa guztiakin
ez dira neurritzeko
nere maiteakin;
larru txuri ederra
ille beltzarekin,
txoratuko zinduzke
bere begiakin.

3/ Korputz tamañakoa
gerri mearekin,
bularra txikitxoa,
esku politakin;
pantorrilla ederra
oiñ txikiarekin,
edertasun guztiak
ditu berarekin.

---

(1) Santesteban'enean *illik* esaten da; *dudarik* ez da *ixillik* bear duala.

4/ Egunsentiko arrosa
zabaltzen asia
da zure ezpain gozo
itxumen eztia.
Adios nere biotz,
korputz ta bizia,
adios nere maite
txit maitagarria.

Tolosa'ko Fakundo Adurriaga «Besamotza» zanaren bertso-bilduman ere arkitu ditugu lau bertso auek, bafian iru aldaketarekin bakarrik: 1/4: nitzat da konturik; 1/8: nago an ni illik; 3/3: bular txikitxuak.

GAZTE-GAZTETAN JARRIAK DAMA BATI

Sei bertso auek, Tolosa'ko Timoteo Adurriaga zanaren eskuz idatzitako bildumatik ditugu. Izenburua ere, toki beretik artua da. Bertso-jartzalle gazte baten lana degu, beraz, gazte ori nor izan ote zan ezin somatu badegu ere.

- 1/ Maite bat txukun-txukun
ala animatik
maitatutzen det nola (1)
biotz-biotzetik;
berak ez dakit nola
al nauen beretik,
beñepin nik maite det
gutziz barrenetik.

---

(1) Adurriaga'ren bilduman: *maitatzen det nola*.

2/ Ikusi utsarekin
sartutzen dit poza,
esatia ere au
batere ez naiz lotsa;
alderdi guzietan
gustatzen dan gauza,
auxen bai dala uda-
berriko arrosa.

3/ Dama ori lengoan
toki batian zan,
pozaren indarraz nik
ezer ezin esan;
zalantzan bera ere
noski egondu zan,
beñepen lagun batek
ala ziran esan.

4/ Amaren sabeletik
dator alakoa,
polita ain da guztiz
zoragarrikoa;
ez da arkitzen beste bat (2)
ura añakoa,
aingeru bat dirudi
paregabekoa.

---

(2) Adurriaga'ren bilduman: *ez da argitzen beste bat.*

5/ Etorbidea balu
nere ingurura,
biok bat egiteko
leku segurura!
Askotan etortzen zait
bai pensamentura,
esanaz egoten naiz:
Nun da dama ura?

6/ Oroitzen jarri eta,
Jesus, au tristura!
Nere barren gaxua
biziro estu da;
aspaldian datorkit
gauza bat burura:
dama bat maitatzen det
bañan nola ura!

MIRABE BATI

Izenburu orrekin berarekin, zortzi bertso auek arkitu ditugu Tolosa'ko Timoteo Adurriaga zanaren eskuz idatzitako bilduman. Ez du esaten berak nundik artuak dituan; ezta nork jarriak diran ere.

- 1/ Aingeru maite, zuregan nator
lorezko sorta onekin,
zuretzako da eta ar zazu
maitasun osoarekin;
gogoz nenguen itz egiteko
aingeru eder batekin,
Jaungoiko onak nunbait nai zuben
arkitutzia zurekin.

2/ Txantxetan noski artuko dezu
bañan sinist nazazuke,
nere biotzak txartzat artzia
asko sentituko luke;
baldin ta ori aski ez balitz
geiago egingo nuke:
nere izate guztiya, al banu,
zuri emango nizuke.

3/ Zuregatikan nola ez egin
orixen baño geiago,
gaur lendabizi ezautu eta
zoraturikan banago?
Agin zaidazu zuk nai dezuna,
egiteko ni prest nago;
nere biotza zuretzat beste
iñorentzako ez dago.

4/ Ez da izango lurrari gañian
mirabe ederragorik,
baratzen ere ez da azaltzen
zu bezelako lorarik;
eguzkiyaren edertasunak
berdintzen zaitu bakarrik, (1)
zu ikusirik etzait gelditzen
neri barrenen ezparik.

---

(1) Adurriaga'ren bilduman: *berdin zaitu bakarrik*.

5/ Ai zer gozoro arkitzen naizen
zuri begira, kutuna!
Etzait nekatzen betazalikan,
ain gutxi begirakuna;
igartzen dizut neregatikan
zuk zerbait senti dezuna,
orain ez dakit izango ote dan
pena edo maitasuna.

6/ Ezpaintxo oiek irikirikan
zerebait esan zaidazu,
nere ondoan itz egiteko
lotsaz arki al zera zu?
Baldin orrela arki bazera
bildur gabe esan zazu,
eta aguro naspil ontatik
al bada atera nazu.

7/ Iruditzen zait zure aurrian
naizela ongiro mintzo,
zure agindu guztiyak gogoz
egingo ditut ta zintzo;
naitasunian nago sartua
iritziz oso bizitxo, (2)
ezin irtenik ibilli oi naiz
leku denetan larritxo.

---

(2) Adurriaga'ren bilduman: *iritziz osoro bizitxo*.

8/ Biyotza daukat beti zugana
igesi egin nairikan,
ezin iñola alde egin det
zure leku gozotikan;
milla erregu egiten dizut
belauniko jarririkan,
nik beti maite izango zaitut
zuk ez izanagatikan.

BERTSO BERRIAK

«NERE MAITE POLITA DONOSTIYA'N DAGO...»

Amabi bertso auek, Errenteri'ko Jertrudis Arrieta zanaren eskutik jaso genduan bertso-paper batetik ditugu.

Paper orrek moldiztegi-izenik ez du; egillearenik ere ez. Ezta *Bertso Berriak* beste izenbururik ere; eta or goien orain daukana, geok lenengo bertsoetik berezi eta erantsia da.

Sail ontan ere, dama ta galaia alkarrekin izketan jarduten dira. Bañan zeñek zer esaten duan, ez da oso erreza bereixten. Orregatik, irakurlearen iritzira utziko degu ori.

Puntuak, bertso bakoitzean, binaka daude; ez launaka. Ez dakigu zergatik. Ta amabigarren bertsoak ere erdia falta du.

11'garren bertsoaren lenengo erdia eta *Amorez eria* deritzaion saillaren 6'garren bertsoarena, ia berdiñak dira.

Era berean, 2'garren bertsoaren lenengo erdia eta *Beltxerana* izeneko saillaren 2'garrenarena, berdiñak.

Ta 5'garrenaren bigarren erdiak antz aundia du *Iruten ari nuzu* saillaren bertso batekin. Ontan onela esaten baita:

Ezkontz mina dutenak
seinale dirade:
matel-hezurak idor,
koloreak berde.

Ta beardaba, pazientzi ta denbora geiago artuta, olako beste berdintasun batzuk billatuko lirake oraindik.

Bañan gaurkoz naikoa izango da eta ona emen bertsoak:

1/ Nere maite polita
Donostiya'n dago,
ifarra gora da ta
mendebala dago.
Auxen zori gaiztoko
mendebal-urtia,
ifarrikan beñere
agertu gabia!

2/ Beltxerana naizela (1)
zuk neri esateko,
lenago zan denbora
erreparatzeko;
txuriyak txuri dira,
ni naiz beltxerana,
kontentu izango da
ni bear nauena.

3/ Gaur eta egunero
zurekiñ bellari,
txit esperantza txarra da
neretzat etorri:
doterik ezterala
jakiñ dezu noski,
ez dirade guztiyak
dotiakiñ bizi.

4/ Diruagatik baizik
biar ezpanazu,
zuaz Indiyetara,
andikan ekartzu;
Indiyetan dadukat
nik nere majua,
andik ekarriko dit
terziopelua.

---

(1) Bertso-paperak *beltxedana* dio emen, eta geroxeago ere bai.

5/ Arrosarikan ez da
arantzarik gabe.
amoriyorik ez da
zelorikan gabe;
zeluak dituztenak
ezagun dirade:
matrall-ezurra seke,
koloriak berde.

6/ Arrosa Maiatzeko
arantzarik gabe,
ni onela ikusi ta
zu ondo etzaude;
onela bizi bañan
naiago det nik il,
enterra nazatela
amantiarekiñ.

7/ Amante bat badet nik
txit maitagarriya,
triste naguaneko
konsolagarriya;
nik ura maitatzen det,
arrek ere nai dit,
ai, ai, arren gogua
mudatuko ezpalitz!

8/ Berriz ere zurekiñ naiz,
arrosa florekua,
kariñua eziñ kendu
zureganakua;
eziñ jan, eziñ edan,
lorik eziñ egiñ,
penak beti goguan,
farrik eziñ egiñ.

9/ Orain ariyos, izar ederra,
izarra zu zera,
prenda más cariñosa
Moreno'n alaba;
ez det ikusi, ez det aditu
zu bezelakorik danik,
Gipuzkoa guztiyan
zaude famaturik.

10/ Gorputz ederra dezu,
pausua aidosa,
koloriak gorri ta
begi amorosa;
bistaz irudi dezu
klabelin arrosa,
ojala biar bazendu
zuk nere esposa!

11/ Zure mingañ erdira
ezpaiñ gorri fiñak,
itz batekiñ sendatzen
dizkidatzu miñak;
iduzki eta izar,
illargiya salbo,
zure pareko damarik
munduban ez dago.

12/ Beti zuri begira
txoraturik nago,
amoriyorik badezu
esan zadazu klaro.

«BAT MAITE NUEN ETA...»

Lau bertso auek, Errenteri'ko Pello Zabaleta bertsolaria zanaren paperetan azaldu ziran, eskuz idatzita.

Orri berean, eta oiek ere eskuz, beste amodiozko bertso batzuk daude; danak ezagunak ordea: Bilintxenak, Iparragirre'renak eta abar.

Batere izenbururik etzegoan orri orretan bertso auentzat. Or goien jarri deguna, geok erantsia da, lenengo bertsoetik berezita.

Orriaren beko aldean, eta letra berarekin idatzita, onoko firma edo izen au irakurtzen da: *Lorenzo de Larreta*.

Bertso auetan, Baiona'z gañera, beste bi toki-izen ere aitatzen dira: *Baiona txikia* eta *Allées Boufflers*. Oietaz zerbait berri ikasi nairik, gure adiskide dan Jean Haritschelhar jaunari idatzi genion. Onela erantzun zigun:

Nere adixkide ona:

Baiona txikia da Baionako barrio bat. Fran-

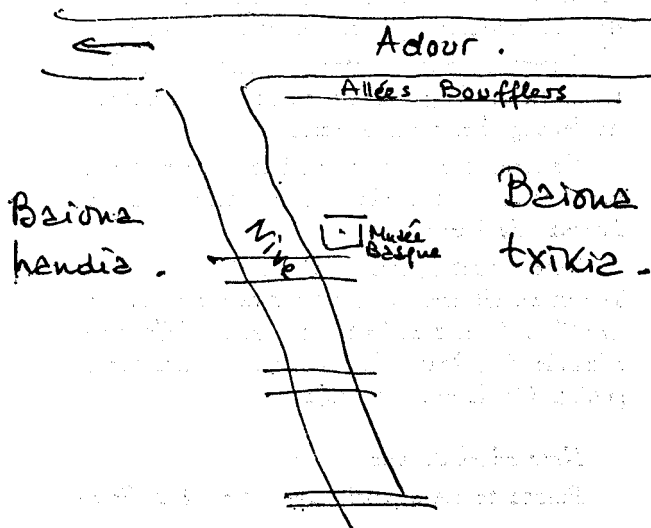
tsesez: le petit Bayonne. *Baiona txikian dira San Andres-eko parroquia eta bai ere Eskual erakustokia.*

Allées Boufflers *dira Baiona txikiko kale bat. Adour ibaiaren ondoan dena; egin dudan mapatxoan ikus dezakezu. Allées, erdaraz, da avenida, bulevar edo zerbait holako. Boufflers zen markes bat Baionarat jin zena eta orduan eman zakoten kale edo avenida horri izena Allées Boufflers.*

Hemen nago zure zerbitzari:

Jean Haritschelbar

Orra, beraz, gure adiskide on onek egindako mapatxoa eta ondoren bertsoak:

1/ Milla ta zortzireun da
larogei ta zortzi,
Urtarrillak zituan
ogei eta zazpi;
bat maite nuen eta
eskribitzen asi,
ark errefusatu ta
neri eziñ antzi.

2/ Sortzez espāñola naiz,
ezin det ukatu,
nere patria beti
bear det alabatu;
francesita bat nuen
biotzez maitatu,
bizi naizen arteko
tristura zait sartu.

3/ Agur Frantzia eta
adios Baiona,
adiskide gutxi baña
anitz ezaguna;
Baiona txikian da
nik maite duana,
nere amodioa
beti da argana.

4/ Etzait antziko neri
Baiona txikia,
Allées Boufflers eta
numero zazpia;
Marie Bousquet izena,
Orthez'en azia,
argati sal nezake
ama ez bertzia (1).

---

(1) Esku-idatzian: *hama ez bertzea*.

«GOGOZ ASIRIK EGUN BATIAN...»

Iru bertso auk, Errenteri'ko Enrike Elize-
txea zanaren bertso-bilduman agertu dira.

Lapitzez idatzita daude, iru orri txikitan;
orri bakoitzean bertso bana alegia, eta gero
orriak orratz batekin alkarri josiak.

Orritxo oiek, *Real Compañía Asturiana*'ren
impreso batzuek dira. Elkarre orren ofizinetan
berrogei urtean lan egin omen zuan Enrike Eli-
zetxea jaunak, beraren seme Manuelek esan di-
gunez.

Bañan ez du orri auetan bere letra; ortaz
gañera, bigarren bertsoan onela esaten da:

alaz guztiyaz ontzat artzen det,
Enrike, zure esana.

Beraz, besteren batek jarriak dira, eta beste
ori Enrikeren laguna izaki eta berari mintzatzen
zaio.

Or goien ezarri degun izenburua, orri oie-
tan olakorik ezer ere ez eta lenengo bertsoetik
artua da.

- 1/ Gogoz asirik egun batian
Mariatxoren ondotik,
sartu zitzaidan kariñuba
ezin irten zait iñundik;
aziyo txarra egin zidala
aitortutzen det gogotik,
bañan geroko erantzukirik
ez lukela nai argatik,
berak diyonez amak eiñ zuen
bezela dago oraindik.
- 2/ Amaika pauso gau eta egun
bere ondotik emana,
aziyo txarra egin onduan
alare maite dedana;
beregandurik daduka ema-
kume galduaren fama,
bañan len ere banekiyen nik
oso formala etzana,
alaz guztiyaz ontzat artzen det,
Enrike, zure esana.
- 3/ Zori onian edo txarrian
alkar ikusi genduan,
etorkizunan berri pentsatzen
ez nuen asko orduan;
ez det espero damututzerik
denbora joan ta onduan,
nerekin egun gozo askiyak
pasako ditu munduan,
mudatzen bada Santa Maria
Magdalenaren moduan.

MARITXO

(*Juana Bixenta*'ren *doñuban*)

Bost bertso auek, Donosti'ko Fermin Leizola'k utzi zigun esku-idatzi batetik ditugu; *kuaderno* batetik alegia.

Izenburua, or goien jarri degun bezelaxe dago kuaderno ortan ere. Bertsoak zein doñutan kantatu bear diran ere, or jarri bezelaxe adierazten du.

- 1/ Lengo batian, ikusi-ta zu,
ai!, nere biotzak artu zuben su;
eta itzaltzeko ango garra
esan nizun ta, egiñaz farra:
«Ez, enetxua;
gaurkuan barkatu, galaitxua!»
esan zeniran, aingerutxua.

- 2/ Nola ez sutu, zure begiyak
baitira txinparta-botalariyak?
Illiak egiten dizu, berriz,
diamantiak bezela *diz-diz*;
zoragarriya,
ai, nere biotzeko Mariya,
zuregatikan galdu naiz iya!
- 3/ O!, aurpegiya eta eskuak
dirurite berriz argizaizkuak;
korputz liraña, eta ibiltzen
lurrik oñakin ez du ikuitzen. (1)
Ai, ori gauza!
Naiz jan sardiñ zarra eta aza,
pozik zurekiñ biziya pasa!
- 4/ Nere aurrian ederragorik
neretzako ez da jarri oraindik;
orreatikan garra biotzian,
bai, ikusten dedan bakoitzian,
sartzen zait neri.
Ai, eta nola ez dan ageri,
ez du xinixten nagola eri!
- 5/ Esaten dizut egi-egiya:
nagola ni oso errukarriya,
karobi bat bezela erretzen,
eta etzera nitzaz kupitzen...
Kupi zaitia,
bestela nere errematia
kixkalduta da, nere maitia!

---

(1) Esku-idatziak: *ikutzen*.

ZUGANA, GOIZEKO IZARRA!

Bost bertso auek, beren doñu eta or goien ezarri degun izenburuarekin, Etxeberria eta Gimon'en *Ecos de Vasconia* izeneko kanta-bilduman arkitu ditugu, 87 zenbakian.

Doñua eta bertsoengatik onela esaten da: *Música de XXX / Armonizado por Manuel Cendoya / Poesía de XXX.*

Alegia, doñua eta bertsoak egille ez-ezaguna zutela eta erriaren aotik jasoak zirala; eta *Manuel Cendoya* orrek, doñua pianoan jotzeko prestatu zuala.

Guk, pianorakoa utzita, kanturakoa bakarrik azaltzen degu emen.

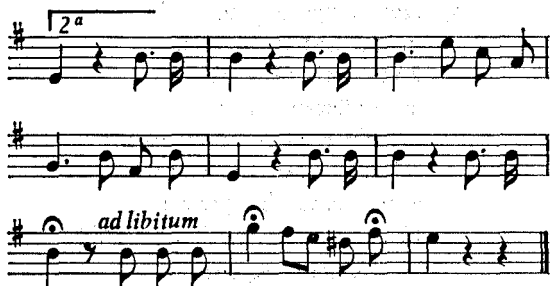
Ta oar batean, berriz, onela esaten da: *Escrito expresamente para esta Colección y publicado en la forma remitida por su autor.* Ori, bixtan da, *Cendoya*'ren lanagatik artu bear da.

Bearbada iduripen utsa izango da; bañan ez du ematen, gure iritzirako beintzat, bertso auek

mendiko bertsolariren batek jarriak diranik. Ramon edo Pepe Artola, B. Iraola. R. Azkarate edo olako bertso-jartzallaren bat ez ote da auen egillea izango? Azterketan alegiña jardunak gera gure susmo ori egi biurtzen ote zan; alperrik ordea.

Bañan geroak argitu dezake oraindik ere zea ori; bitartean or dijoaz bost bertso oiek, beren doñua aurretik dutela:

The image shows a musical score for a song. It consists of seven staves. The first staff is the melody, written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The following six staves are accompaniment, written in bass clef with a key signature of one sharp (F#). The piece concludes with a first ending bracket labeled '1ª'.

- 1/ Zure bozaren inbiriya du
 baso beltzeko zozuak,
 pollitasunez ez dizu berriz
 irabazitzen usuak.
 Beiñ edo beste nik entzutian
 zure itz xamur goxuak,
 eztitasun bat sentitutzen du,
 ai!, nere biyotz gaxuak.

*Zugana, zugana...
 nere goizeko izarra,
 zugana, zugana,
 nere aingeru laztana.*

- 2/ Txori txikiyen ama leialak
 egatutzen du kabitik,
 ogi apur bat edo gariyen
 ale bat billatziagatik.
 Baita nik ere, laztan neria,
 egingo nukela dakit
 nola txoriyak egiten duben
 bere umetxuagatik.

Zugana, zugana...

3/ Nere aingeru pare gabia,
maita nazazu meserez,
kupi zaitia ni ikusita
zure oñetan negarrez;
mundu onetan zu añako bat
arkitzen ez da txit errez,
zure onduan konparatu ta
ni zer naiz bada...? Ezer ez!

Zugana, zugana...

4/ Mirabe gazte obiagorik
ez det sekulan ikusi,
nere biyotzak zureganuntza
joan nai du beti igasi;
zu gabetanik mundu onetan
ezin niteke ni bizi,
ez nazazula penak sufritzen
luzaro eruki-azi.

Zugana, zugana...

5/ Zenbat naigabe ditut pasatzen
aspaldiyan zuregatik,
amaika bider malko-tantoak
ixuri zaizkit begitik;
maitatutzia erreguz orain
eskatzen dizut bertatik
elkarren jabe gu egitia
desio det biyotzetik.

Zugana, zugana...

BERTSO BERRIAK

«SOLDADU JUAN BIAR DET...»

Bertso auek nundik ditugun, gero adieraziko diogu irakurleari.

Bildu ditugun paperetan, oi danez, *Bertso Berriak* beste izenbururik ez dago. Oraingo bigarren ori, geok jarria da, lenengo bertsoetik artuta.

Bertso-paper oietako batean, onoko adierazpen au ematen da:

«Mutil gaztiak bere nobiari despedidia soldadu joan biar dualako».

Orixe da bertso auen gaia, eta mutilla ta neskaxa alkar-izketan jarduten dira.

Doñutan aberatsa degu bertso-sail au. Bost doñu bildu ditugu beintzat:

Lenengoa, Errenteri'ko Pello Zabaleta bertsolaria zanaren aotik.

Bigarrena, Errenteri'ko Juanito Zabaleta bertsolaria zanaren iru alabak kantatua; Pelloren illobak alegia.

Irugarrena, Azkoiti'n jaio eta gaur Zarautz'-en bizi dan Frantzisko Larrañaga'k, *Patxi Barbero*'k kantatua.

Laugarrena, Ormaiztegi'ko Etxaburu base-
rriko Bixente Mujika'k kantatua.

Ta bosgarrena, ez dakit zeñek kantatua dan;
Bizente Mujika orrek Matxinbenta'n edo or nun-
bait magnetofonoz jaso eta guri bialdua da.

Ona, beraz, lenengo bost doñu oiek eta on-
doren bertsoak:

musical score with 8 staves. The key signature is G major (one sharp) and the time signature is 3/4. The notation includes various rhythmic values (eighth, sixteenth, quarter, and half notes), rests, and slurs. Dynamic markings include *rall.* and *a tempo*.

1/ —Soldadu jua biar det
aurki deitutzian,
baña firme egongo naiz
emandako itzian;
ni juango naitzazu
bezpera-arratsian,
musu bi emateko
despeditutzian,
gero biyok ezkondu
andik etortzian.

2/ —Biyok ezkondutzia
nik ez det dudatzen,
esperantza bai beti
nik oi det gordetzen;
Luis, zu aña iñor
ez det nik maitatzen,
zu besterikan danik
etzait iruritzen,
neskazar egongo naiz
ez banazu artzen.

3/ —Zu gabe ez nitzake
luzaro biziko,
denbora asko baño len
nitzake tisiko,
galduko nitzake nere
denbora guziko;
zeñen fiña naizen
dezu ikusiko,
bizi naizen artian
etzaitut utziko.

4/ —Ez nazula utziko
zedorrek diyozu,
bada nere faltarik
izango ez dezu;
diyozun ainbeste
zuk maite banazu,
esan bezela emango
dizkizut bi musu,
daukazun desiu
kunplituko zaizu.

5/ —Juango naiz kontu politak
zuri esatera,
bezpera-arratsian,
zedorren atera;
ni an sentitutzian
zu azkar atera,
esan bezelaxe bi
musu ematera;
denbora etortzian
ezkonduko gera.

6/ Juan biar dedan egun
berian goizian,
ariyo egingo dizut
an pasatutzian.
Zer pena izango det
nere biyotzian!
Malko bi botako'itut
pauso bakoitzian,
zure etxetik aurrera
abiyatutzian.

7/ —Orain tokatzen zaizu
soldadu joatia,
nunbait ala zeguen
gure suertia;
adios nere biyotzeko
maite maitia,
aguro kunplituta
etorri zaitia,
nik izan nai nuke
zure emazia.

8/ —Elkarrengana oso
itxutubak gaude,
ta ala biar degu
izan aurrera're;
neria izateko
desioz bazaude,
egon zaitia lasai
kuidadorik gabe,
zedorrek nai badezu
izango zerade.

9/ Bildurraren meriyoz
sartutzen zait otza,
oker bat egiñ banu
sikiyera utsa;
zure ondolik juan biar
detalako aruntza,
aingerubak egingo
digute laguntza,
adios, nere maite
maitetxo biyotza!

* * *

Bertso-papera, «*Tolosa: Imp. de E. López*», Errenteri'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman. Auxe da bertso-paperik zaarrena eta berari kopiatu diogu.

* * *

Bertso-papera, «*Guernica - Imp. Angel de Goitia*», Ormaiztegi'ko Etxaburu baserriko Bizente Mujika'ren bitartez eskuratua.

Paper onek, izkera bizkaieratu egiten du, ta oker asko sartu ere bai idazkeran; gañontzean, aitatzerik merezi duan aldaketarik ez du, auxe izan ezik:

Izenburuaren azpian, onoko adierazpen au egiten du: *Mutil gaztiak bere nobiari despedidia soldadu joan biar dualako.*

* * *

Tolosa'ko Estanis Urruzola'ren kuadernoan, sail ontako lau bertso daude, 1, 2, 3 ta 7'garrena, aldaketa auekin:

1/2: laixter deitutzian; 1/5: etorriko naiz zugana; 1/7: muxu bi ematera; 2/1: Zurekin ezkontzian; 2/3: esperantziak beti; 2/4: oi dizut gordetzen; 2/5: zu ainbat beste iñor; 3/7: zeñen fiña naizen ni; 7/4: bai gure suertia;

7/5-10:

nai nuke kunplituta
azkar etortzia;
lenbailen nai det izan
zure emaztia,
agur, nere biotzeko
Katalin maitia.

* * *

Azkoiti'n jaio ta Zarautz'en bizi dan Franzisko Larrañaga'k, *Patxi Barbero'k*, bertso auek eskatu zizkidan eta nik bialdu. Ondoren, 1969.-VII.2'ean, eskutitz bat idatzi zidan, eskerrak emanaz eta onela esanaz:

«Zuk bederatzi bialdu zizkidatzun, bañan amabi omen ziran. Emen bertan, orri edo eskutitz onen atzian, dijuazkitzu...

9/ Zu emendik juan eta
gelditzen naiz triste,
ai, andik etorriko
baziñake laiste!
Zugan pentsatzen nago
gau t'egun jai t'aste,
aukeran euki arren
ainbat mutil gazte,
iñor ez det maitatzen
nik Luis ainbeste.

10/ Kontxezi, nik esango
dizkitzut egiak,
jasoko al ditu zure
memori argiak!
Gorputz orrek ez dauzka
juntura nagiak,
txoratzen nau ikustiak
zure arpegiak,
izarren antzekuak
dituzu begiak.

11/ Soldaduzka kunplitu
bear det aurrena,
andik etorri eta
ezkondu urrena;
komeni bada ori
al dan laisterrena,
maitasun aundiz gaude
biok alkarrena,
Kontxezi da neretzat
loreik ederrena.

Zuk daukazun 9'garren ori da 12'garrena».

BERTSO BERRIAK

«EZKONTZEKO ASITA AU BURUZPIDEA!»

Sail ontako bertsoak, Paris'ko *Bibliothèque Nationale*'n dagoan bertso-paper batetik ditugu.

Moldiztegiaren izena onela du paper orrek:
Imprenta de Pedro Orúe — Eibar.

Paperaren ertz batean onela esaten da eskuz idatzita: *Pris à Durángo, 1891*. Alegia, 1891 urtean Durango'n eskuetaratua izan zala bertso-paper ori. Bañan nork edo nola, ez du esaten.

Beste bi tokitan ere arkitu ditugu bertso auek. Oien berri gero emango da.

Gaia, aurreko saillaren antzekoa da: mutillak soldadu joan bear izan du, eta neskak bertso auetan bere biotzeko naigabea adierazten du.

Oi degun bezela, bigarren izenburua, lenengo bertsoetik artua degu.

1/ Bertsoak ipintzeko
daukat izpidea,
ezkontzeko asita
au buruzpidea!
Mutill bat banedukan
txit adiskidea,
kintoetan soldadu
eraman direa.

2/ Kinta onek galtzen du
bost matrimonio,
utsa zan kariñoa
artu ezpanio;
ark amorio ziran
ta nik oponio,
bai, nere biotzeko
Jose Antonio.

3/ Jose Antonio det
nik beti gogoan,
nere galai ederra
nun ote dagoan;
orra desesperatzen
zer moduz nagoan,
modu penagarri au
guretzat zegoan.

4/ Aundiak dira gere
biotzeko penak,
enamoratu eta
dagoan batenak;
ez burlarikan egiñ
eztakizutenak,
negarrez zañak ere
baditut etenak.

5/ Ustez oraintxe giñan
nobi ta nobio,
soldadu dijoala
agur da adio;
eskuak eman eta
negarra jario,
bat lertutzea ere (1)
ezta misterio.

6/ Itxoiteko dio
libratu artean,
ezkonduko gerala
andik etortean.
Nola egongo naiz ni
ainbeste urtean?
Uste det sartutzea
lenago lurpean.

---

(1) Bertso-paperak: *bat lertutzea ere*.

7/ Ikusi dedanean
aiñ modu eskasa,
ez nago gelditua
barrundikan lasa;
zortzi egun eta gau
oian ditut pasa,
ezin artu dedala
petxutik arnasa.

8/ Guretzat modu txarrak
jarri diradenak,
soldadu or dijoaz
sasoiko onenak;
badira dama asko
negarrez daudenak,
ezkontzeko asita
falta dituenak.

9/ Zu kariñoan zaude,
ni aundiagoan,
zoratzeko zorian
orra nun nagoan.
Nork daki naitasuna
noraño dagoan?
Ametsetan ere zu
zaduzkat gogoan.

10/ Ai, Jose Antonio,
konsola nazazu,
alkarri aginduak
piñ gera ni ta zu;
artu dezun karrera
konpritu ezazu,
len-bait-len albait sano
etorri biazu.

11/ Illero karta bear
dezu eskribitu,
gusto aundiarekiñ
nik errezibitu;
errespuestak Anak
biralduko ditu,
tratutzen dala bear
degu ibillitu.

12/ Jose Antonio, txit
ederra zera zu,
errettrato bat ere
biraldu zadazu;
ari begira pozez
ni egongo nazu,
zuzaz eziñ azturik
beti nadukazu.

13/ Entendituko dezu
onenbesterekiñ,
ez tratamenturikan
artu besterekiñ;
eziñ pia liteke
zenbait gazterekiñ,
baña nik konfiantza
badaukat zurekiñ.

14/ Piñezan bat bezela
gera gu bestea,
onela partituz
bizitza tristea;
bañan ezta posible
guk alkar uztea,
juntatuko gerala
badaukat ustea.

15/ Konserbatzen bagera
gu osasunean,
alkarrentzako gaude
gu naitasunean;
ezkonduko gera, bai,
zu zatozenean,
ala gerta dedilla,
amen, aitzenean!

Len ere esana degu bertso auek nundik artuak di-

tugun: «Imprenta de Pedro Orúe. Eibar». Bañan beste bi tokitatik ere jaso ditugu.

Bata, Errenteri'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman. Lapitzez idatzitako orri bat da.

Lenengo aldaketa, bertsoen ordena. Beste onela dau-
de: 1, 2, 3, 5, 7, 4, 8, 12, 6, 11, 9, 10, 14, 13 ta 15.

Gaiontzeko aldaketak: 1/2: badaukat bidea; 2/1: Kinta orrek galtzen du; 3/7: suerte penagarriya; 4/1: Aundiyak dira gero; 6/1: Itxogoteko dio; 6/5: ni nola egongo naiz; 6/7: espero det lenago; 6/8: sartzea lurpean. 7/4: barrendikan lasa; 7/6: orain ditut pasa; 8/1: Guretzat modu onak; 8/3: soldadu dijoazi; 8/8: falta dituztenak; 10/8: etorri bear dezu; 11/2: dezu eskribatu; 11/5: errespuestak ala; 11/6: bear du segitu; 12/4: birali zairazu; 12/7: zutaz ezin azturik; 12/8: emen nadukazu; 13/1: Konprendituko dezu; 14/3: onela partituak; 15/4: bai naitasunean; 15/5: ezkonduko gerade; 15/8: amen, azkenean.

* * *

Azkoiti'n jaio ta Zarautz'en bizi dan Frantzisko Larrañaga'k, *Patxi Barbero*'k alegia, sail ontako bederatzi bertso bialdu zizkigun, makinaz idatzita. Onoko auek, orden ontan: 1, 2, 3, 5, 4, 11, 12, 6 ta 15.

Gaiontzeko aldaketak: 1/1: Bertsuak jarritzeko; 1/2: artu det idia; 1/5: mutil bat ere banun; 1/7: kinto edo soldadu; 1/8:oiñ eraman dia; 2/1: Kinto orrek galtzen du; 2/3: utsa zan kariñorik; 2/7: ai nere biotzeko; 3/5: beti desesperatzen; 3/6: ze moduz dagoan; 4/1: Aundiak diralako; 6/1: Itxoingo dizut nik; 6/2: etorri artian; 6/3: ezkonduko gerare; 6/5: baña nola egon ni; 6/7: espero det lenago; 6/8: sartzia lurpian; 11/1: Illero al badezu; 11/2: karta eskribitu; 11/3: gusto aundi batekiñ; 11/5: erantzunak ere onak; 11/6: bialduko izkitzu; 11/7: maitetasun orrekin; 11/8: segitzen badezu; 12/4: bialdu beidazu; 12/5: ari begira pozak; 12/6: egongo nazazu; 12/7:zuzat aztu ezifnik; 15/1: Irauten badezu; 15/2: zuk osasunian; 15/4: bai naitasunian; 15/6: ezkonduko gerare; 15/7: au gertatu dedilla; 15/8: emen azkenian.

Bertsoen atzetik onela dio:

«Bertso auek, esaten dutenez, dirare Izuelako artzaiak jarriak. *Pastor de Izuela* deitzen zioten. Nere es-

kura etorri dira Santos Azpeitia'gandik. Eskerrik asko, Xantos. Zarautz'en, 14.12.1965: Patxi Larrañaga».

Ez derizkiogu bertso auk Izuela'ko Artzaiarenak izango diranik. Bertsolari ori 1780'etik 1837'era bizi izan zan, eta garai artan fueroak ziran emen. Orregatik, euskal mutillak etzeuden soldadu joatera beartuak. Bertso auetako Jose Antonio ori, berriz, nai ta nai ez soldaduzkara eramán duten mutilla da.

Izuela'ko Artzaia bertsolariaren bizitza ta bertsoak, *Auspoa* 106'an arkituko ditu irakurleak.

BERTSO BERRIYAK

«GORROTO GABE BIZI GAITEZEN...»

Bertso auek, iru paperetatik ditugu. Oieta-ko bat, moldiztegi-izenik gabea, ez nuan idatzi zeñi jaso nion; bigarrena, moldiztegi-izenik gabea au ere, Eibar'ko Juan San Martin adiskideak eman zidan; ta irugarrena, *Tip. Elustondo — Zarauz*'en argitaratua da eta au ere zeñengandik dedan idatzi gabea.

Iru bertso-paper oiek, beren artean aldaketarik asko dute. Batzuetan bertso bat obeto dago paper batean, bañan bestea bestean. Orregatik, batean paper bati kopiatu diogu eta bestean besteari. Ta paper bakoitzak guk jarritako erarekin zer aldaketak dituan, gero, bertsoen atzetik, esango degu.

Bañan iru paper oiek berri xamarrak dira; gerraz geroztikakoak seguru aski. Alegia, bertso auek eskatzen duten garaia baño askoz geroago-koak, gure iritzirako beintzat.

Gure susmo ori, Oiartzun'go Lexoti bertso-lariak egiztatu du, onela esanaz:

«Ok neska-mutillen bertsoak edo ola dira; alkarri jarritakoak. Gure aita difuntuak kantatzen zituan; bañan orain ez dizkat iñori aditzen. Asiera au dute:

Milla urte ta bederatzi eun
aurtengua laugarrena...».

Ta bi bertso kantatu zituan, lenengoa eta bosgarrena; bañan aldaketarik gabe, asierako ori izan ezik.

Ala ere, mesede ederra egin dio sail oni, urte orretaraño igota. Ta, bearbada, urteetan gorago eraman bear litzake oraindik ere.

Bein baño geiagotan gertatu baita, bertso-sail baten asieran, urtea esaten dan ortan, aldaketa sartzea, gero papera *Bertso Berriyak* bezela saldu ta zabaltzeko.

Ta ala, bi paperetan, aldatzalle oiek asiera onela jarri dute:

Gorroto gabe bizi gaitezen
mundu ontan elkarrena...

Lenengo lerro ori egokia iduritu zaigu, bertso auen bigarren izenburua izan dedin.

Irugarrena, berriz, onela asten da:

Milla urte bederatzireun da
aurten berrogei ta beratzigarrena...

Doñua ere kantatu zigun Lexoti bertsolariak;
bañan doñu ezaguna: *Andre Madalen*.

Amezketako Garaikoetxe'ko Jose Etxeberria'k, berriz, onela esan digu:

«Bertso ok, ortxe, amalau bat urte nituala edo olaxe, Aia'n ikasi nituan nik, antxe gaztekuadrill bati entzunda. Bañan zeñek jarriak diran ez dakit».

Ta lenengo ta bigarren bertsoak kantatu zizkigun. Doñu ori emen azaltzen degu.

Garrantzizko argibide bi ere eman dizkigu Jose Etxeberria orrek. Lenengoa, bigarren bertsoan, irugarren lerroan. Guk orain arte eskuratutako paper guziak, onela diote:

Gona motz bat izaten nuban...

Bixtan da orrela neurria erren edo labur dagoala. Beste onela omen da:

Gona motz-motz bat izaten nuban...

Orrela bai; orrela neurrian xuxen dator. Gaurko modan zebillen, beraz, nexka ura...

Bigarren argibidea, bertso berean eta laugarren lerroan eman digu Etxeberria jaun orrek. Lerro ori onela dago paper batean:

gonutzarekin bat egiñik...

Ta beste bi paperetan, beste onela:

ondo josita egiñik...

Bañan Jose Etxeberria'k onela esan digu:

«Goontzak guk aditu izan genduan; goantzak. Oik ziran emakumeen korseak bezela. Ola umetan estamua-ta estutzeko ibiltzen ziran zea batzuk. Trapuzko gauz bat; bazterrean sokakin estutzen zan bat zan ori, ta:

gona motz-motz bat izaten nuen
goontzakin bat egiñik...»

Guk olakorik ezer ez baigenekien, Azkue'ren iztegia begiratu ta orra nola dion:

«Gonagontz (G-and), gonagorantz (B-i-g), túnica, bata de niñas, muy ajustada al cuerpo: *tunique, robe d'enfant très collante.*

Ta geroago:

«Gorontz: 1.º (Gc), justillo, corpiño, *corset ancien.* 2.º (AN, Araq.), paño de cabeza de las mujeres casadas, *mouchoir de tête des femmes mariées.* 3.º (B-ts), chaleco de hombre, *gilet d'homme.*»

Gonauntz (B-el-oñ, G-gab-zeg), corpiño, *corset*».

Ta Aita Justo Mari Mokoroa'k onela idatzi digu:

«Gure aurtzaroan oso ezaguna gendun Gipuzkoan. *Gorontza* esaten gendun... Ez nexkak bakarrak; baita mutil koxkorak ere. Etzan *túnica*; baizik *corsé* antzekoa.

Besterik gabe, orra bertso auek, aurretik Jose Etxeberria'ren doñua dutela:

- 1/ Gorroto gabe bizi gaitezen
mundu ontan alkarrena,
nere bizitza kantatu gabe
ez daukat lasai barrena;
bolara ontan nabil sufritzen
zenbat naigabe ta pena,
konsuelotan txoratu eta
ai egon biar nubena!

2/ Amar bat urte nitubedian
ez nuben soñeko fiñik,
gona motz-motz bat izaten nuban
gorontzakin bat egiñik;
anka utsikan sasi artian
iñoiz bai salto ariñik,
txori-kabiyak azkar billatzen
etzan nerekin berdiñik.

3/ Mutil koskor bat nuban laguna
neronen edadekua,
iztuna eta kariñosua,
arrosa kolorekua,
parrez saltoka etortzen zana
nerau nabillen lekura;
ill nadin arte beti goguan
edukiko det nik ura.

4/ Zeñen ederki jostatzen giñan
ama-ta akordatutzian,
dibersiyua galerazi ta
gelditu niñun etxian;
nere galaia ikusi gabe
gero denbora luzian
egon biarrak, osasuna ere
ziaro ondatu zian.

- 5/ Andik urrena ikusi nuben
meza nagusi batian,
bere kolore gorriyarekin,
beste gizonen tartian;
arrapatu ta itz egin nion
gero andik ertetian:
beragatikan nola nebillen
tristurak bete-betian.
- 6/ «Mutill bat zutzaz gusta liteke,
zaude neskaxa bikaña,
gorputz bitarte egokiya ta
erropaz oso apaña;
igartzen dizut biotzetikan
asko nai nazula baña
zuen etxian ez naute maite
txakurrak arriya aña».
- 7/ «Ama itxutu zaigu iya ta
aita bastante gortua,
izebak urte asko dauzka ta
ezurretan gogortua;
neroni berriz ikusten nazu
zugatik penaz urtua,
disimuluan pasako zera,
etorri nere kontua!».

8/ «Atia dago txistulariya
dakizun toki batian,
aren onduan txakur txiki bat
seguratua katian;
bi kontrariyo oiek ditugu
sekretuaren kaltian,
etxe guztiyak jakin bear du
ni zuregana joatian».

9/ «Nik ate ura ez det itxitzen,
jakin dezazu, Benito;
gaiztoa bazan ere ederki
pagatua dago *Pinto*:
zazpi jostorratz jan erazi ta
eranegun nuben ito,
aitak baratzan zuloa eginda
sartu zuben eta kito».

10/ «Arrazoi orrek zenbat poztutzen
nauben, nere amantia,
ez da posible biar bezela
aditzera ematia;
grisalluaren argiyarekin
nere zai egon zaitia,
zerorrek gusto dezun garaian
joango nazu, maitia».

11/ «Orretarako garai ederra
gau erdian da izaten,
murmuradore asko dago ta
egun argitan ez erten;
eta ixilik ibillitzeko
gañera dizut esaten,
nere guraso biotz biguñak
loa galdu ez dezaten».

12/ Guztiok alkar maitatutzeko
agintzen digu dotriñak,
au egin gabe neskazar asko
galtzen du tripako miñak;
lorikan ere ez du egiten
gure izeba sorgiñak,
gure arteko karta-partidak
dirade artxek egiñak.

13/ Ez dedizkiot mundu onetan
dala komerianterik,
paretan gora azkar igotzen
ura zan bezelakorik;
amaika aldiz igoa dago
leio txikitxo batetik,
kontu politak neri esatera
biotza pozez beterik.

14/ Nere galaia or etorri zait
notizi au ematera:
«Enbarkatuta banua orain
Amerika'ko partera;
biyon pasiak pagatutzeko
etxetik ezin atera,
adios, nere maite ederra,
prestatu ezin bazera».

15/ Ura itxasoz enbarkatzian
begira nitzan portuan,
negar egin gabe aguantatzeko
ia barrena nork duan;
biotza daukat erdibiturik
penakin iya lertuan,
jakin dezazu despeditzeko
zer kontu esan genduan.

16/ «Adiós, nere amante ona
eta konsuelo guztiya,
interesetan ez naiz iristen
pagatutzeko ontziya;
igeri ezin pasa liteke
itxasoko ur gaziya,
gure Jainkuak eman deizula
urte askoko biziya!»

17/ Penagarrizko bizitza da bai
bakarrikan egotia,
amaika malko ixuritzeko
niztan mundura botia;
zazpi ezpataz josita zauden
Ama dolorez betia,
naiago nuke zure ondora
lenbailen eramatia.

Bertso-papera, moldiztegi izenik gabea, bañan gure iritzirako Errenteri'ko Makazaga'renean argitaratua.

Aldaketarik aundiena, 11'garren bertsoa ez duala. Gañerakoak: 2/3: gona motz bat izaten nuban; 2/4: ongo josita egiñik; 2/5: anka utsik; 3/3: iztuna edo karifosua; 3/6: neroni nabillen lekua; 3/7: il arteraño beti goguan; 4/2: ama ere akordatutzian; 4/8: bastante ondatu ziran; 6/5: aspalditikan igertzen dizut; 7/3: amonak berriz urte asko dauzka; 9/1: Zakur salati itxusi ura; 9/2: orain ixil ixilito (1); 10/1: Arrazoi onek zenbat poztutzen; 10/5: argiya piztu eta gabian; 11/5: eta gañera ixil ixilik; 11/6: ibiltzeko izut esaten; 12/6: gure amona sorgiñak; 12/7: geren arteko karta-partirak; 12/8: aretxek ditu egiñak; 13/7: kontu politak neri esaten.

Bertso-papera, «Tip. Elustondo - Zarauz»; ez nuan idatzi norengandik jaso nuan. Onek, aurrekoak bezelaxe aldaketa guziak; bañan 11'garren bertsoa ere badu.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Eibar'ko Juan San Martin'ek bialdua.

Onek aldaketarik nabarmenena asieran dauka, 1/1-2:

Milla urte bederatzireunda
aurten berrogeita beratzigarrena.

Bañan bertsoak dakigunez, lenagokoak dira, eta au aldaketa berri eta txar bat da.

Gañerako aldaketak: 1/7: konsuelotan txoraturikan; 1/8: egon biar nukiena; 2/3: gona motz bat izaten nuben; 2/4: gonutzarekin bat egiñik; 4/1: Zeñen poliki

---

(1) Ixil ixilito: ixil ixilik dô.

jostatzen giñan; 5/1: Andik aurrera ikusi nuben; 6/4: erropaz ere apaña; 7/2: aita bastante gortu da; 7/4: ezurretan gogortu da; 7/5: ikusten nazu berriz neroni; 11/3: gaizki nai duen asko dago ta; 11/4: egun erditan ez erten; 13/1: Ez dizkiyot mundu onetan; 13/3: paretan gora igotzen azkar; 13/5: amaika bider igoa dago; 14/5: biyon pasia pagatzeko aña; 16/7: penaz biotza erdibaturik; 16/8: galdu bear det biziya.

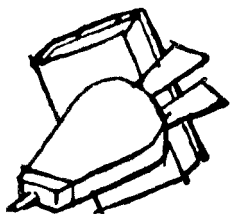
ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. R. Artola: Sagardoaren Graziya (Aitua).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (Aitua).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I. (Aitua).
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan. (Aitua).
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (Aitua).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (Aitua).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (Aitua).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren. (Aitua).
9. B. Iraola: Oroitzak. (Aitua).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (Aitua).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (Aitua).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (Aitua).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (Aitua).
14. P. Larzabal: Iru ziren. (Aitua).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (Aitua).
16. A. M.^o Zabala: Gabon gau bat. (Aitua).
17. A. M.^o Labayen: Malentxo alargun! (Aitua).
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (Aitua).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak. (Aitua).
21. P. Larzabal: Herriko bozak. (Aitua).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (Aitua).
23. Aizkolariak. (Aitua).
24. F. Imaz: Bertso guziak. (Aitua).
25. A. P. Iturriaga: Jolasak. (Aitua).
26. A. M.^o Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zala-partak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (Aitua).
28. B. A. Mogel: Ipui onak. (Aitua).
29. T. Alzaga: Burruntziya. (Aitua).

30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria. (*Aitua*).
31. *M. Soroa*: Baratzan. (*Aitua*).
32. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza. (*Aitua*).
33. *M. Elizegui*, *A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa. (*Aitua*).
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa*. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia*, *Sor Luisa*, *X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak. (*Aitua*).
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.

82. A. *Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*).
83. A. *Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*).
84. M. *Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. A. *Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. A. *Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*).
91. A. *Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*).
92. I. *Alkain*. — A. *Zavala*: Alkain aita-emeak.
93. A. *Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. A. *Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*).
- 95-96. A. *Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. A. *Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. Manuel *Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. Jose Inazio *Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. A. *Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. A. *Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. P. *Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsularia.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. P. M. *Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. A. *Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. A. *Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak.
116. A. *Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari.
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. A. *Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari.
- 120-121-122. A. *Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. A. *Zavala*: Zapirain anaiak.
126. A. *Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. M. *Arozamena*: Nere aldia.

AUSPOA
LIBURUTEGIA

IMPRESO EN ESPAÑA